

OPPISOPIMUSKOULUTUS JA HENKILÖKOHTAISTAMINEN

Marica Hannus

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2013
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeudellinen asiantuntijuus

MARICA HANNUS:

Oppisopimuskoulutus ja henkilökohtaistaminen

Opinnäytetyö 57 sivua
Maaliskuu 2013

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamisen dokumentoinnin ja arkistoinnin vastuun jakautumista koulutusprosessiin osallistuvien kesken. Tavoitteena oli koota oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamisesta raportti, jonka avulla Pirkanmaan oppisopimuskeskus voi lähteä kehittämään toimintaansa.

Henkilökohtaistamista oppisopimuskoulutuksessa tutkittiin lainopillisesta näkökulmasta. Tärkeimmät aineistot ovat laki ja asetus ammatillisesta koulutuksesta sekä laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta, jonka nojalla Opetushallitus on antanut henkilökohtaistamismääräyksen. Näitä tulkittiin muun muassa opetushallituksen laatimien oppaiden ja ohjeiden sekä aiemman lainsäädännön avulla.

Opinnäytetyössä todetaan, että oppisopimuksen henkilökohtaistamisen dokumentointi jakautuu oppisopimuskoulutuksen järjestäjän, tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon järjestäjän välillä. Oppisopimuksen liitteeksi laadittava henkilökohtainen opiskeluohjelma olisi sisällöllisesti kattava asiakirja koulutukseen haakeutumisen ja valmistavan koulutuksen henkilökohtaistamisasiakirjaksi. Sen pohjalta tietopuolisen koulutuksen järjestäjä voisi jatkaa henkilökohtaistamista täsmentämällä tietoja. Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen ja sen dokumentointi kuuluisi luontevasti tutkinnon järjestäjälle, jolla on tutkinnon järjestämissopimus tutkintotoimikunnan kanssa. Koulutuksen järjestäjälle asetettu velvoite henkilökohtaistamisasiakirjakokonaisuuden kokoamisesta on käytännön toiminnassa ongelmallinen.

Opinnäytetyö selvittää Pirkanmaan oppisopimuskeskukselle sen toiminnan näkökulmasta oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamisen dokumentoinnin ja arkistoinnin ongelmakohdat. Henkilökohtaistamismääräyksen laatiminen oppisopimuskoulutuksena toteutettaviin näyttötutkintoihin voisi olla ratkaisu verkostomaisesti toimivan oppisopimuskoulutuksen järjestäjän henkilökohtaistamisen dokumentoinnin ja arkistoinnin ongelmiin. Lisäksi oppisopimuskoulutukseen soveltuvien henkilökohtaistamisasiakirjojen mallien luominen ja arkistointiohjeiden päivittäminen varmistaisi prosessin toteutumista lainmukaisesti.

Asiasanat: oppisopimuskoulutus, henkilökohtaistaminen, ammatillinen koulutus, ammatillinen aikuiskoulutus, asiakirjat

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree programme in Business Administration
Legal Expertise

MARICA HANNUS:
Apprenticeship Training and Individualisation

Bachelor's thesis 57 pages
March 2013

The purpose of this thesis was to study apprenticeship training and vocational adult education and training by competence-based qualification as Pirkanmaa Apprenticeship Centre needed a report on the documentation and archiving of individualisation. In the first case the question was, who is responsible for documentation and, in the second case, who is responsible for filing the documents. The objective of this thesis was to produce a report to help Pirkanmaa Apprenticeship Centre to improve the procedures.

This thesis is juridical. The most relevant legislation to apprenticeship training is Vocational Education and Training Act and Vocational Adult Education Act. These acts were decoded e.g. with the help of guidebooks and written guidelines given by Finnish National Board of Education.

This study disclose that individualisation concerns all parties, apprenticeship education provider, theoretical education provider and qualification provider, as all providers do their share in producing individualisation documents. Theoretical education providers should continue individualisation based on the documents produced by the Apprenticeship Centre. Now the problem is how to bring together all individualisation documents.

The result of this thesis is to show what kind of problems Pirkanmaa Apprenticeship Centre has in documenting individualisation. One big improvement could be the individualisation order given by Finnish National Board of Education and archive documents especially aimed at apprenticeship training. Furthermore, the process should be continued by creating models and updating the filing instructions for the individualisation documents in order to ensure the legal process.

Key words: apprenticeship training, individualisation, vocational education and training, vocational adult education and training, documentation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TOIMEKSIANTAJA PIRKANMAAN OPPISOPIMUSKESKUS	10
	2.1 Organisaatio	10
	2.2 Koulutuksen järjestäminen	11
3	KOULUTUSLAINSÄÄDÄNNÖN HISTORIAA	13
	3.1 Koulutuksen kokonaisuudistuksen yleiset tavoitteet	13
	3.2 Koulutuksen kokonaisuudistus oppisopimuskoulutuksessa	14
4	OPPISOPIMUSKOULUTUS	17
	4.1 Oppisopimuskoulutuksen monta muotoa	18
	4.2 Tutkinnoista ja tutkinnon perusteista päättäminen	20
	4.3 Oppisopimuskoulutuksen rahoitus	22
5	NÄYTTÖTUTKINTOJÄRJESTELMÄ	25
	5.1 Näyttötutkintojärjestelmän lainsäädännön historiaa	25
	5.2 Näyttötutkintojen järjestäminen, toimijat ja tehtävät	28
	5.2.1 Tutkintotoimikunnat	28
	5.2.2 Näyttötutkinnon järjestäjät	29
6	OPPISOPIMUS JA HENKILÖKOHTAINEN OPISKELUOHJELMA	31
	6.1 Osaamisen tunnustaminen	32
	6.3 Oppisopimuksen vahvistaminen	39
	6.4 Henkilökohtaisen opiskeluohjelman merkitys	39
7	HENKILÖKOHTAISTAMINEN OPPISOPIMUSKOULUTUKSESSA	42
	7.1 Henkilökohtaistaminen vaiheittain	43
	7.2 Henkilökohtaistamisen toteutumisen seuranta ja valvonta	44
	7.3 Dokumentointi ja arkistointi	45
8	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	52
	LÄHTEET	56

LYHENTEET

AAKA	asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (812/1998)
AAKL	laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998)
AKA	asetus ammatillisesta koulutuksesta (811/1998)
AKL	laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)
HE	hallituksen esitys
KHO	korkein hallinto-oikeus
OKM	opetus- ja kulttuuriministeriö
OPH	Opetushallitus
OPM	opetusministeriö
OSKL	laki oppisopimuskoulutuksesta (165/1992)
TSL	työsopimuslaki (55/2001)
VNA	valtioneuvoston asetus

1 JOHDANTO

Työtä tekemällä oppiminen ja osaamisen jakaminen mestarilta oppipojalle on ikaikainen tapa oppia ammatti. Oppisopimuskoulutuksella on pitkät perinteet. Koulutusmuoto on ollut Suomessa tunnettu ja käytetty jo ennen kuin siitä on säädetty lakeja, annettu asetuksia, määräyksiä tai ohjeita. Luottamus mestarioppiin on ollut vahva ja arvostettu.

Oppisopimuskoulutuksen osuus kaikesta ammatillisesta koulutuksesta on pienin. Valtakunnallisesti oppisopimuskoulutukseen osallistui vuonna 2011 yhteensä 56 876 opiskelijaa¹, opetussuunnitelmaperusteiseen ammatilliseen peruskoulutukseen osallistui 133 794 opiskelijaa² ja oppilaitosmuotoiseen näyttötutkintoihin valmistavaan koulutukseen 88 596 opiskelijaa³. Oppisopimuskoulutuksen laadun kehittäminen ja siten myös käytännön toiminnan selkeyttäminen on ajankohtaista, sillä pääministeri Kataisen hallitusohjelmassa on esitetty koulutusmuodon hyödyntämistä enemmän, esimerkiksi nuorten kouluttamiseksi ammattiin.⁴

Oppisopimuskoulutuksena voidaan toteuttaa ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavia perustutkintoja ja ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia, näyttötutkintoina suoritettavia perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkintoja sekä ei tutkintotavoitteista muuta lisäkoulutusta. Tämä opinnäytetyö keskittyy näyttötutkintona suoritettavan oppisopimuskoulutuksen ja tutkintojen henkilökohtaistamisen kysymyksiin. Ammatillinen peruskoulutus ja muu lisäkoulutus oppisopimuksella mainitaan tässä opinnäytetyössä, jotta lukija ymmärtää oppisopimuskoulutusjärjestelmän monimuotoisuuden, mutta muuten niiden käsittely on rajattu pois.

¹ Tilastokeskus 2012, Oppisopimuskoulutuksen uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet maakunnittain 2011.

² Tilastokeskus 2012, Opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uudet opiskelijat ja opiskelijat maakunnittain 2011.

³ Tilastokeskus 2012, Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet maakunnittain 2011.

⁴ Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman s. 34 on kirjattu ammatillista koulutusta koskevia linjauksia. Vuoden 2013 alusta voimaan astunut nuorisotakuu koskettaa myös oppisopimuskoulutusta.

Oppisopimuskoulutus koulutusmuotona edellyttää monien eri tahojen saumattomaa yhteistyötä yksilön koulutusprosessin onnistumiseksi. Tästä syystä on erityisen tärkeää että koulutustoimintaa ohjaavat pelisäännöt ovat selkeät. Oppisopimuskoulutusta koskevaa lainsäädäntöä ei ole tarkasteltu kokonaisuutena sitten vuonna 1999 toteutuneen koulutuksen lainsäädännön kokonaisuudistuksen jälkeen. Kokonaisuudistuksessa oppisopimuskoulutuksen järjestämistä koskeva lainsäädäntö sisällytettiin ammatillisen koulutuksen lakiin. Järjestettäessä oppisopimuskoulutusta aikuisten ammatillisena näyttötutkintona on noudatettava ammatillisen koulutuksen lain lisäksi ammatillisen aikuiskoulutuksen lakia, sekä molempien lakien nojalla annettuja asetuksia ja määräyksiä. Lainsäädäntö on tosiasiallisen toiminnan näkökulmasta hajanainen. Tämä tuottaa tulkintavaikeuksia työn- ja vastuunjaossa toimijoiden kesken. Käytännössä se voi aiheuttaa koulutuksen laadun vaihtelevuutta ja heikentää opiskelijan oikeuksia.

Tänä päivänä ja tulevaisuudessa ihmiset kouluttautuvat oppivelvollisuuden päättymisen jälkeen useampaan kuin yhteen ammattiin. Oppimista tapahtuu monella eri tavalla ja osaamista voidaan osoittaa suorittamalla tutkintoja. Elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumista edistetään opiskelijan aiemmin opitun tunnistamisen ja tunnustamisen avulla. Oppisopimuskoulutuksessa opiskelijalla on oikeus aiemmin hankitun osaamisen tunnustamiseen ammatillisen koulutuksen lain 30 §:n nojalla. Osaamisen tunnustamisen avulla voidaan lyhentää oppiaikoja ja keskittyä opinnoissa niihin asioihin joissa opiskelijalla on osaamisvajetta. Saman periaatteen toteuttamiseksi OPH on antanut ammatillisen aikuiskoulutuslain 8.3 §:n nojalla näyttötutkintoja koskevan henkilökohtaistamismääräyksen.

Oppisopimuskoulutuksen hakeutumisvaiheessa jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskeluohjelma. Näyttötutkintoperusteisesti suoritettavaa koulutusta ja tutkintoa henkilökohtaistetaan hakeutumisvaiheesta aina koulutuksen ja tutkinnon suorittamisen päättymiseen saakka. Henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatiminen ja henkilökohtaistamismääräys perustuvat eri lakeihin. Lainsäädäntö edellyttää henkilökohtaisen opiskeluohjelman ja henkilökohtaistamisen dokumentointia. Opinnäytetyön tutkimustehtävä on selvittää mikä on oppisopimuskoulutuksen järjestäjän vastuu henkilökohtaistamisen dokumentoinnissa ja asiakirjojen arkistoinnissa. Selvittääkseen nämä kysymykset, tulee tutkia millainen on henkilökohtaistamisen asiakirjakokonaisuus oppisopimus-

koulutuksessa. Millainen rooli on esimerkiksi oppisopimukseen liitettävällä henkilökohtaisella opiskeluohjelmalla? Onko henkilökohtainen opiskeluohjelma osa henkilökohtaistamisasiakirjakokonaisuutta?

Oppisopimuskoulutuksen järjestäjällä on lain mukaisesti viranomaisvastuu koko oppisopimuskoulutusprosessin valvonnasta ja seurannasta. Tämän vuoksi oppisopimuskoulutuksen järjestäjän tulee huolehtia myös henkilökohtaistamisen toteutumisesta. Käytännön työssä on joitakin asioita, jotka vaativat ohjeistusta ja tulkinta-apua, jotta koulutuksen järjestäjä voisi toimia lain edellyttämällä tavalla. Koulutuksen järjestäjällä on esimerkiksi velvoite koota henkilökohtaistamista koskevat asiakirjat asiakirjakokonaisuudeksi. Henkilökohtaistamisasiakirjakokonaisuus sisältää valmistavan koulutuksen ja tutkinnon suorittamisen suunnitelua ja toteutusta koskevia asiakirjoja. Koska oppisopimuskoulutuksen järjestäjä, tietopuolisen koulutuksen järjestäjä ja tutkinnon järjestäjä voivat olla eri organisaatioista, on mahdollista että henkilökohtaistamisasiakirjoja säilytetään ja arkistoidaan kaikkien osapuolien toimesta, varmuuden vuoksi.

Tässä opinnäytetyössä tutkimustehtävää lähestytään verkostomaisesti toimivan oppisopimuskoulutuksen järjestäjän näkökulmasta, jollainen opinnäytetyön toimeksiantaja Pirkanmaan oppisopimuskeskus on. Oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamista lainsäädännön näkökulmasta on tutkinut myös MJK-instituutin oppisopimuspäällikkö Eija Isotalo. Hänen opinnäytetyönsä käsittelee aihetta sellaisen oppisopimuskoulutuksen järjestäjän näkökulmasta, joka järjestää tietopuolisen koulutuksen ja näyttötutkinnon omassa oppilaitoksessaan⁵. Näissä yhden oppilaitoksen sisällä tapahtuvissa oppisopimuskoulutuksissa on huomattavissa, että käytännön ongelmia ei esiinny samoin kuin verkostomaisesti toimivan oppisopimuskoulutuksen järjestäjän kohdalla. Oppilaitos voi päättää käyttämistään lomakemalleista itse, toteuttaa koulutuksen suunnittelun ja seurannan haluamallaan tavalla, sekä täyttää asiakirjojen säilyttämisen ja arkistoinnin vaatimuksen yksinkertaisemmin kuin verkostomaisesti toimiva oppisopimuskoulutuksen järjestäjä.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on lainopillinen. Työssä tutkitaan koulutusta koskevaa lainsäädäntöä, asetuksia ja määräyksiä. Oppisopimuskoulutusta ja näyttötutkintojärjestelmää on tutkittu lainopillisesta näkökulmasta kohtuullisen

⁵ Isotalo, 2011.

vähän, joten oikeuskirjallisuutta ei oikeastaan ole käytettävissä. Tästä syystä lainsäädännön tulkitsemiseksi on tutkittu korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä, toimintaa ohjaavia oppaita ja virallisoheja. Tutkimusmateriaalina on käytetty vuoden 2012 loppuun mennessä ilmestyneitä aineistoja.

Jotta lukija saisi kokonaiskuvan oppisopimuskoulutuksesta, opinnäytetyössä tutustutaan koulutuslainsäädännön historiaan, voimassaolevaan lainsäädäntöön ja kuvataan oppisopimuskoulutuksen järjestäjän, sekä näyttötutkintojärjestelmän toimijoiden roolit. Aiheen taustoittamisen tueksi on tutkittu julkaisuja jotka käsittelevät oppisopimuskoulutusta, ammatillista koulutusta, ammatillista aikuis-koulutusta ja näyttötutkintojärjestelmää.

2 TOIMEKSIANTAJA PIRKANMAAN OPPISOPIMUSKESKUS

Pirkanmaan oppisopimuskeskus on Pirkanmaan koulutus konsernikuntayhtymän itsenäinen tuloyksikkö, jonka viranomaistehtävänä on järjestää ja kehittää oppisopimuskoulutusta jäsenkuntiensa alueella. Pirkanmaan oppisopimuskeskuksen toiminta-alue kattaa 15 kuntaa. Maakunnallisena toimijana Pirkanmaan oppisopimuskeskus on toiminta-alueensa kunnissa sijaitsevien työnantajien ja niiden henkilöstön oppisopimuskoulutuksen järjestäjä. Opiskelijamäärällä mitattuna Pirkanmaan oppisopimuskeskus on Suomen toiseksi suurin oppisopimuskoulutuksen järjestäjä. Vuonna 2011 solmittiin 1 923 uutta oppisopimusta ja oppisopimuksia oli voimassa yhteensä 4 320 kappaletta. Oppisopimuskoulutusta toteutettiin 1 554 työpaikalla.⁶

2.1 Organisaatio

Pirkanmaan oppisopimuskeskuksessa työskentelee 30 henkilöä. Toiminta on organisoitu kahteen koulutustiimiin ja hallintotiimiin. Oppisopimuskeskuksen johdossa toimii oppisopimusjohtaja ja oppisopimuspäällikkö, sekä johdon assistentti. Koulutustarkastajat, koulutussihteerit ja oppisopimusneuvoja muodostavat koulutustiimit, joita ovat palvelutiimi ja tekniikkatiimi.

Virkasuhteiset koulutustarkastajat vastaavat oman alansa oppisopimukseen liittyvistä viranomaistehtävistä ja koulutusaloittain oppisopimuskoulutuksen kehittämisestä. Koulutustarkastajien työpareina työskentelevät koulutussihteerit. Koulutussihteerien työ painottuu asiakasneuvontaan ja ohjaukseen, sekä opiskelijahallinnon tehtäviin. Oppisopimusneuvoja työskentelee oppisopimuskoulutuksen tiedottamisen ja asiakaspalvelun parissa.

Hallintotiimiin kuuluvat toimistosihteerit, tietohallintosihteerit ja taloushallintosihteerit. Hallintotiimin toimistosihteerit käsittelevät opintososiaalisten etujen hakemuksia ja koulutuskorvaushakemuksia, hoitavat maksuliikennettä ja vastaavat arkistoinnista. Tietohallintosihteerit on opiskelijahallinto-ohjelman pääkäyttäjät ja

⁶ Pirkanmaan oppisopimuskeskus, vuosikertomus 2011.

vastaa viranomaistilastojen sekä johtamista tukevien tilastojen tuottamista. Taloushallintosihteerin tehtävä käsittää talouden suunnittelun ja seurannan. Lisäksi Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymällä on oppisopimuskoulutuksen kehittämisrahasto, joka mahdollistaa oppisopimuskoulutuksen kehittämisohjelman mukaisen kehittämistoiminnan. Kehittämistehtävät ovat projektiluonteisia.

2.2 Koulutuksen järjestäminen

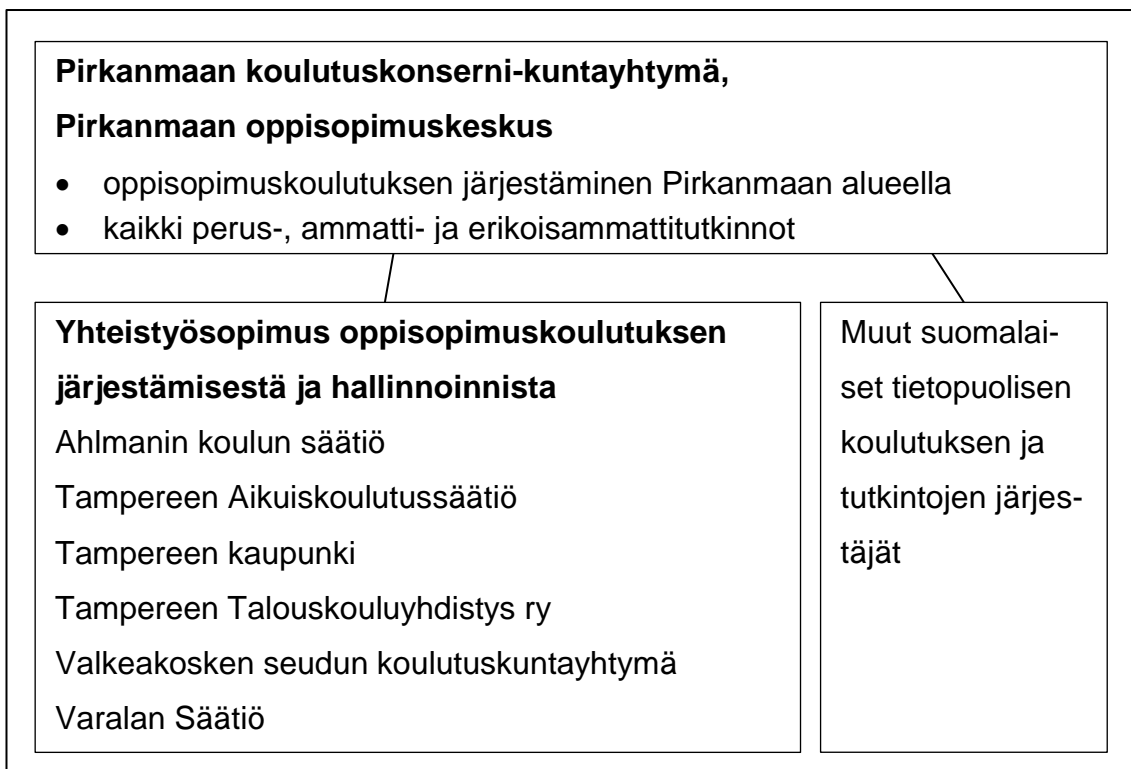
Pirkanmaan oppisopimuskeskus toimii opetus- ja kulttuuriministeriön Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymälle myöntämän koulutuksen järjestämisluvan nojalla⁷. Pirkanmaan oppisopimuskeskus on solminut vuonna 2009 yhteistyösopimuksen oppisopimuskoulutuksen järjestämisestä ja hallinnoinnista seitsemän koulutuksen järjestäjän kesken. Sopimusosapuolia ovat Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymän lisäksi Ahlmanin koulun säätiö, Tampereen Aikuiskoulutussäätiö, Tampereen kaupunki, Tampereen Talouskouluyhdistys ry, Valkeakosken seudun koulutuskuntayhtymä ja Varalan Säätiö. Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymä on yhteistyösopimuksen mukaisesti valtuutettu hakemaan OPM:ltä rahoituksen valtionosuuden, sekä kohdentamaan sen sopimuksessa sovitulla tavalla. Sopimuksen tavoitteena on sopimusosapuolien tosiasiallisen koulutustoiminnan toimiva työnjako ja yhteisen palveluprosessien kehittäminen, hallinnointityön ja –kustannusten säästö, sekä koulutusten välinen koulutuskustannusten yhteensovittaminen. Yhteistyösopimuksen pohjalta on laadittu oppisopimuskoulutuksen järjestämissuunnitelma ja hallinnointisopimus. Sopimuksen toimeenpanoa ja yhteistyötä, sekä oppisopimuskoulutuksen järjestämisen suunnittelua ja seurantaa valvoo koulutuksen järjestäjien edustajista muodostuva ohjausryhmä. Yhteistyösopimus on annettu tiedoksi OPM:lle, joka on sen pohjalta myöntänyt Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymälle koulutuksen järjestämisluvan oppisopimuskoulutuksen lisäkoulutuksen vuosittaiseksi vähimmäismääräksi 1300 opiskelijapaikkaa.⁸

Pirkanmaan oppisopimuskeskuksen solmimien oppisopimusten tietopuolinen koulutus ja tutkinnot järjestetään pääsääntöisesti yhteistyöoppilaitoksissa. Jos

⁷ Opetus- ja kulttuuriministeriön Pirkanmaan koulutuskonserni-kuntayhtymälle myöntämän koulutuksen järjestämislupa (dno 76/531/2012, 21.6.2012).

⁸ Pirkanmaan oppisopimuskeskus, vuosikertomus 2011 ja yhteistyösopimus.

tietopuolista koulutusta ja/tai tutkintoa ei voida järjestää yhteistyöoppilaitoksissa koulutuksen järjestämisluvan tai tutkinnon järjestämissopimuksen puuttumisen vuoksi tai koulutus on asiakaslähtöisesti perusteltua hankkia muualta, voidaan hankinta tehdä miltä tahansa suomalaiselta koulutuksen tai tutkinnon järjestäjältä (kuvio 1).

KUVIO 1. Oppisopimuskoulutuksen järjestäminen Pirkanmaalla

3 KOULUTUSLAINSÄÄDÄNNÖN HISTORIAA

Suomalaiseen lainsäädäntöön oppisopimus on tullut koulutusmuotona vuonna 1923. Oppisopimuslainsäädäntö on uudistunut 90 vuoden aikana useita kertoja. Merkittävin nykymuotoista oppisopimuskoulutusta koskeva lainsäädännön muutos tehtiin koulutuslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä 1999. Tuolloin kumottiin oppisopimuskoulutuslaki⁹ ja oppisopimuskoulutusta koskevat säädökset sisällytettiin ammatillisen koulutuksen lakiin¹⁰, sekä ammatillisen aikuiskoulutuksen lakiin¹¹. Koska nykyinen oppisopimuskoulutusta koskeva lainsäädäntö pohjautuu tähän kokonaisuudistuksessa luotuun lainsäädäntöön ja siihen myöhemmin tehtyihin muutoksiin, on nykytilanteen ymmärtämiseksi hyvä tuntee lainsäädännön historiaa. Seuraavaksi kerrotaan koulutuksen kokonaisuudistuksen yleisistä tavoitteista ja koulutuksen kokonaisuudistuksen vaikutuksista oppisopimuskoulutuksen järjestämistä koskevaan lainsäädäntöön.

3.1 Koulutuksen kokonaisuudistuksen yleiset tavoitteet

Koulutusta koskeva lainsäädäntö uudistettiin laajamittaisesti vuonna 1999 hallituksen esityksestä, joka koski perusopetuksen, lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen, ammatillisen aikuiskoulutuksen, vapaan sivistystyön, taiteen perusopetuksen, valtion ja yksityisen järjestämän koulutuksen hallinnon sekä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksen lainsäädäntöä. Uuden lainsäädännön tavoite oli keskittää ja korvata aiemmat koulutustoimintaa koskevat 26 lakia kahdeksalla lailla. Uudet lait rakentuivat yhtenäisesti koulutuksen tavoitteen ja sisällön, koulutusasteiden ja -muotojen sekä opiskelijoiden oikeuksien ja velvollisuuksien pohjalta. Lainsäädännön uudistamisen tavoitteena oli myös lisätä koulutuksen järjestäjien toimivaltaa koulutuksen järjestämistavoista päättämisessä. Samalla luovuttiin oppilaitosmuotojen ja -ryhmien mukaisesta institutionaalisesta sääntelystä. Lainsäädäntö koski siten kaikkia koulutuksenjärjestäjiä, olipa sitten kyseessä valtio, kunta, kuntayhtymä, yksityinen yhteisö tai säätiö. Uudistukses-

⁹ OSKL (1606/1992)

¹⁰ Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998), AKL

¹¹ Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998), AAKL

sa poistettiin myös aiemmin koulutuslainsäädäntöön sisältyneet koulutuksen hallintoa, virka- ja tehtävärakennetta koskevat säädökset. Lainsäädäntöön otettiin mukaan koulutuksen järjestäjien velvoite tehdä alueellista yhteistyötä muiden koulutuksen järjestäjien kanssa, sekä opiskelijoiden oikeus lukea hyväksi muualla suoritettuja opintoja.¹²

Näin laajamittaisten uudistusten läpiviemiseksi ja koulutuksen laadun ja valtakunnallisen yhtenäisyyden turvaamiseksi lakeihin ehdotettiin otettaviksi säännökset koulutukselle säädettyjen ja määrättyjen tavoitteiden toteutumisen arvioinnista. Ajantasaisessa laissa arvioinnista on AKL:ssa ja AAKL:ssa samansisältöiset pykälät. Laeissa on koulutuksen arvioinnin tavoitteeksi kirjattu lain tarkoituksen toteuttamisen turvaaminen, koulutuksen kehittämisen tukeminen ja oppimisen edellytysten parantaminen. Koulutuksen järjestäjän tulee itse arvioida antamaansa koulutusta ja sen vaikuttavuutta, sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Arviointien keskeiset tulokset tulee julkistaa. Ulkopuolista arviointia varten OKM:n yhteydessä toimii riippumattomana asiantuntijaelimenä koulutuksen arviointineuvosto. Koulutuksen arviointineuvostosta ja sen toiminnasta on säädetty asetuksella.¹³

3.2 Koulutuksen kokonaisuudistus oppisopimuskoulutuksessa

Ennen koulutuksen kokonaisuudistusta oppisopimuskoulutuksesta on ollut voimassa oma lakinsa aina vuodesta 1923 alkaen vuoden 1998 loppuun saakka. Viimeisin, yksinomaan oppisopimuskoulutusta koskeva laki¹⁴ ehti olla voimassa vain kuusi vuotta. Kyseinen laki rakentui oppisopimuskoulutuksen yleisistä säännöksistä, oppisopimuksesta johtuvista opiskelijan ja työnantajan velvollisuuksia koskevista säännöksistä, oppisopimuksen lakkaamista koskevista säännöksistä, hallintoa koskevista säännöksistä, rahoitukseen, opintososiaaliin etuihin ja korvauksiin liittyvistä säännöksistä, työsopimuslain soveltamista koskevista ja muista työsuhteeseen liittyvistä viittaussäännöksistä, työnantajan ja opiskelijan laiminlyönnin seurauksia koskevista säännöksistä, sekä muutoksenhakusäännöksistä. Vanha OSKL on sisällytetty nykyisin voimassa olevaan

¹² HE 86/1997

¹³ AKL 15 §, AAKL 24 §, ajantasainen VNA koulutuksen arvioinnista (1061/2009)

¹⁴ OSKL (1606/1992)

AKL:iin hiukan modernisoituna. Rahoitusta ja hallintoa koskevat säädökset löytyvät muusta lainsäädännöstä.

Uudistuksen myötä vuonna 1999 astuivat voimaan AKL ja AAKL, jotka ovat keskeisimmät oppisopimuskoulutuksen järjestämiseen sovellettavat lait. AKL:ssa säädetään ammatillisten peruskoulutuksen lisäksi oppisopimuskoulutuksesta ja siihen sovellettavasta työntekijöitä koskevan lainsäädännön noudattamisesta. Oppisopimuskoulutusta järjestettäessä noudatetaan soveltuvin osin AKL:n pykälää koulutuksen järjestämisestä, opetuksesta, opiskelijan oikeuksista ja velvollisuuksista, arvioinnista, sekä joitakin erinäisiin säännöksiin koottuja pykälää.

AAKL sisältää ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomien, näyttötutkintoina suoritettavien tutkintojen ja valmistavan koulutuksen säädökset. AAKL:ssa viitataan myös AKL:iin esimerkiksi opetuksen osalta. AAKL nojaa siten myös joiltain osin AKL:iin.

Hallitus esitti myös, että ammatillisen koulutuksen, sekä ammatillisen aikuiskoulutuksen järjestäjällä olisi mahdollisuus hankkia koulutuspalvelut osittain muulta koulutuksen järjestäjältä tai muilta kuin koulutuksen järjestämisluvan saaneilta yhteisöiltä tai säätiöiltä. Esitykseen on kirjattu koulutuksen järjestäjä vastuu siitä että sen hankkimat palvelut järjestetään lainsäädännön edellyttämällä tavalla¹⁵. Näin kirjattiinkin sittemmin ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen aikuiskoulutuksen lakiin viittaussäädöksenä¹⁶. Säädös mahdollisti yhteistyön alueen oppilaitosten kesken sekä tuki tavoitetta laatia opiskelijoille yksilöllisiä koulutuspolkuja.

Koulutuksen rahoituksesta on uudistuksen myötä annettu oma lakinsa ja hallintoa koskevat säädökset löytyvät muusta julkista hallintoa koskevasta lainsäädännöstä. Rahoituslaki on muuttunut vuosien varrella. Oppisopimuskoulutuksen rahoituksesta kerrotaan lisää luvussa 4.3. Muuta oppisopimuskoulutuksen järjestäjää velvoittavaa lainsäädäntöä käsitellään tarvittavassa laajuudessa asiayhteydessään.

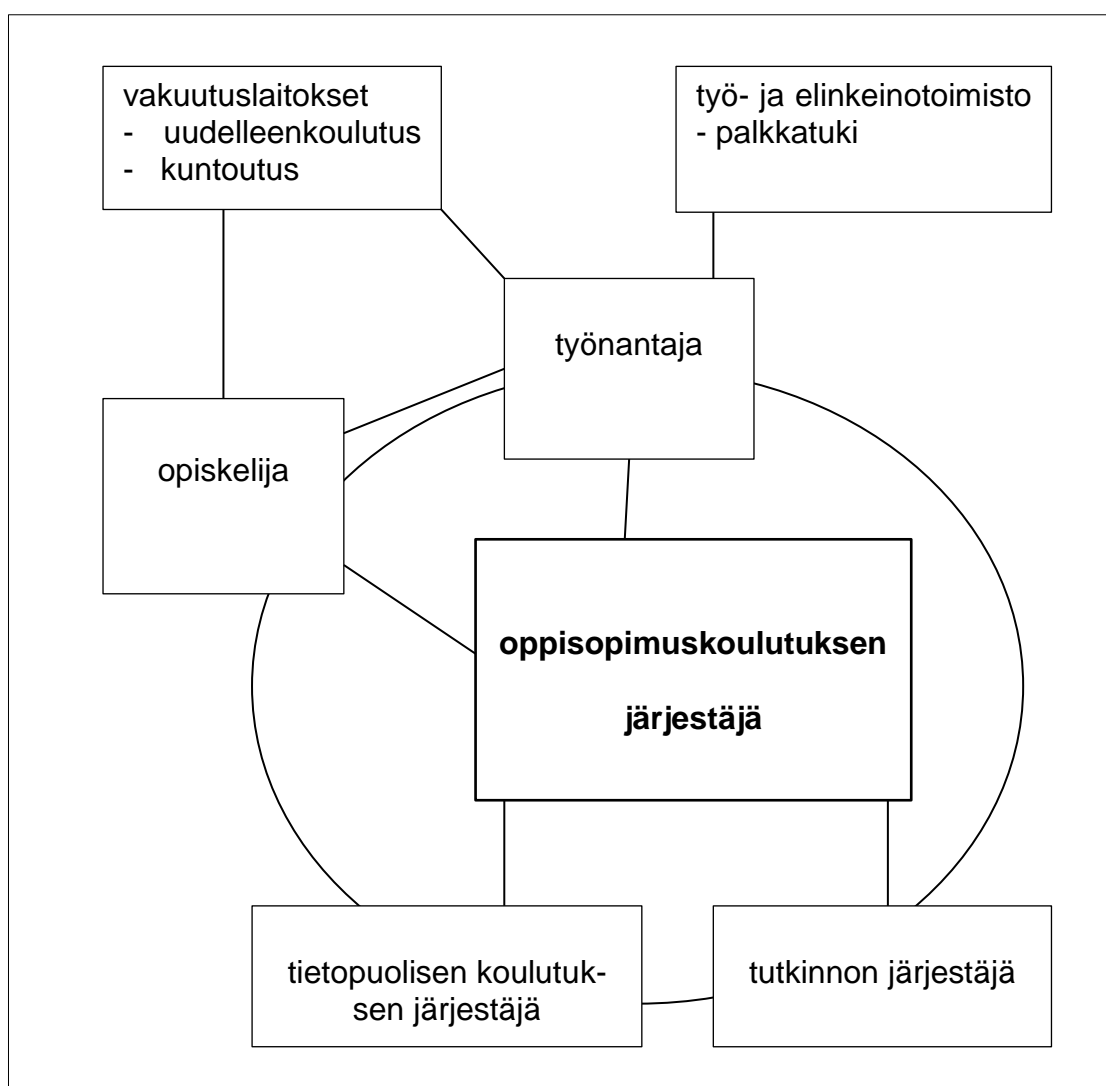
¹⁵ HE 86/1997, 1.

¹⁶ AKL 10.2 § ja AAKL 16.1,1 §

Oppisopimuskoulutuksessa noudatettava lainsäädäntö on nykyisin hajanainen. Keskeisimmät oppisopimuskoulutuksen järjestämistä koskevat lait (AKL ja AAKL) sisältävät runsaasti viittaussäännöksiä. Lisäksi näiden lakien nojalla on annettu asetuksia, joita koulutuksen järjestämisessä tulee noudattaa. OKM ja OPH ovat antaneet myös määräyksiä ja ohjeita koulutuksen järjestäjille. Kolmentoista vuoden aikana oppisopimuskoulutukseen vaikuttavia lakeja, asetuksia ja määräyksiä on uudistettu muiden koulutuksen järjestämismuotojen näkökulmasta. Ainoastaan oppisopimuskoulutuksen järjestämistä koskeviin pykäliin ei ole puututtu vuosien varrella. Oppisopimuskoulutuksen toimijat ovat tulkinneet ja soveltaneet voimassaolevaa lainsäädäntöä ja muita toimintaa ohjaavia säädöksiä pyrkien toteuttamaan laadukasta koulutusta lain kirjaimen mukaan. Yleisesti ottaen lainsäädännän tarkastelu oppisopimuskoulutuksen järjestäjän näkökulmasta olisi jatkossa tarpeellista.

4 OPPISOPIMUSKOULUTUS

Oppisopimuskoulutus on yksi ammatillisen koulutuksen järjestämismuoto. Koulutus toteutetaan työnantajan järjestämänä työpaikalla tapahtuvana koulutuksena, jota täydennetään tietopuolisella koulutuksella oppilaitoksessa. Oppisopimuskoulutuksen yhteydessä opiskelijalle järjestetään mahdollisuus suorittaa tutkinto. Koulutuksen toteuttamisen osapuolina ovat opiskelija, työnantaja, oppisopimuskoulutuksen järjestäjä, tietopuolisen koulutuksen järjestäjä ja tutkinnon järjestäjä. Yhteistyötä tehdään tarvittaessa työ- ja elinkeinotoimiston ja vakuutuslaitosten kanssa (kuvio 2).

KUVIO 2. Oppisopimuskoulutuksen järjestäminen ja yhteistyö

Oppisopimuskoulutus voidaan toteuttaa asiakaslähtöisesti monin eri tavoin. Koulutus voi olla tutkintoon johtavaa, tutkintoon valmistavaa tai ei tutkintotavoit-

teista lisäkoulutusta. Koulutuksen sisältö määräytyy tutkintotavoitteisessa koulutuksessa OPH:n laatimien tutkinnon perusteiden mukaisesti. Seuraavaksi kerrotaan lisää oppisopimuskoulutuksen eri toteutustavoista, tutkinnon perusteista, sekä oppisopimuskoulutuksen rahoituksesta. Varsinaiseen oppisopimukseen perehdytään tarkemmin luvussa 6.

4.1 Oppisopimuskoulutuksen monta muotoa

Ammatillinen perustutkinto voidaan suorittaa joko tutkintoon johtavana ammatillisena peruskoulutuksena oppisopimuksella tai näyttötutkintoon valmistavana oppisopimuskoulutuksena. Erityisesti aikuisväestölle suunnattu ammatillinen lisäkoulutus toteutetaan näyttötutkintoon valmistavana koulutuksena. Näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen sisällytetään aina mahdollisuus suorittaa näyttötutkinto. Tarvittaessa voidaan järjestää myös muuta lisäkoulutusta ei-tutkintotavoitteisena koulutuksena. Seuraavaksi esitellään lyhyesti nämä eri vaihtoehdot.

Tutkintoon johtava ammatillinen peruskoulutus on yleisimmin nuorisostaan koulutusta. Käytännössä opiskelijat opiskelevat ammattiin toisen asteen oppilaitoksissa. AKL mahdollistaa tutkintoon johtavan koulutuksen myös oppisopimuksella. Koulutuksessa noudatetaan oppilaitoksen opetussuunnitelmaa ja OPH:n laatimia tutkinnon perusteita. OPH:n määräyksen mukaisissa ammatillisen perustutkinnon perusteissa on päätetty tutkinnon ja koulutusohjelmien tavoitteet, tutkinnon muodostuminen, tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien arvioinnin kohteet ja arviointikriteerit sekä ammatillisten tutkinnon osien osalta myös ammattitaidon osoittamistavat. Opintojen yksilöllistämiseksi opiskelijalle laaditaan aina henkilökohtainen opiskelusuunnitelma (HOPS), jossa huomioidaan opiskelijan aiemmin suorittamat opinnot ja muut opintoihin vaikuttavat seikat. Tutkintoon johtavan ammatillisen perustutkinnon laajuus on 120 ov / 3 vuotta. Tutkinto koostuu ammatillisista opinnoista (90 ov) jakautuen ammatillisiin perusopintoihin, ammatillisiin erikoistumisopintoihin ja työssäoppimiseen. Lisäksi opiskellaan ammattitaitoa täydentäviä opintoja (20 ov), sekä vapaasti valittavia opintoja (10 ov). Opiskelija osoittaa käytännön työtehtävissä hankkimansa osaamisensa ammattiosaamisen näytöillä.

Ammatillisen perustutkinnon suorittaja tekee myös ammattialaansa liittyvän opinnäytetyön.¹⁷

Koulutuksen päättyessä koulutuksen järjestäjä antaa opiskelijalle tutkintotodistuksen, joka koostuu päättötodistuksesta ja näyttötodistuksesta¹⁸. Tutkinto antaa opiskelijalle yleisen jatko-opintokelpoisuuden. Opetussuunnitelman mukaisista tutkintoon johtavaa ammatillista peruskoulutusta toteutetaan oppisopimuksella nykyisin todella vähän. Vuoden 2010 valtakunnallisten tilastojen mukaan osuus on vain noin kaksi prosenttia¹⁹. Pirkanmaan oppisopimuskeskus järjestää tutkintoon johtavana, ammatillisena peruskoulutuksena, vuosittain 40 - 60 oppisopimusta. Nämä ovat ns. 2+1 mallin oppisopimuksia, jossa ammatillisen koulutuksen viimeinen vuosi toteutetaan oppisopimuskoulutuksena.

Nykyisin lähes kaikki oppisopimuskoulutus on tutkintoon valmistavaa koulutusta. Valmistava koulutus koostuu tietopuolisista opinnoista ja työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta. Koulutus suunnitellaan OPH:n laatimien tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimusten mukaisesti. Opiskelija harjaantuu omassa työssään, käytännön työtehtävissä, ohjatusti ammattiin ja täydentää ammatillista osaamistaan tietopuolisissa opinnoissa oppilaitoksessa. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän on järjestettävä opiskelijalle mahdollisuus suorittaa myös AAKL:ssa säädetty näyttötutkinto. Kun opiskelija on saavuttanut tutkinnon perusteiden vaatimusten mukaisen ammattitaidon, osaaminen osoitetaan tutkintotilaisuuksissa. Opiskelija osoittaa oman osaamisensa henkilökohtaisen näyttösuunnitelmansa mukaisesti. Näyttötutkintoperusteisesti voidaan suorittaa perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja. Koulutuksen päättyessä opiskelijalle annetaan osallistumistodistus oppisopimuskoulutuksesta. Osallistumistodistukseen kirjataan tietopuolisen koulutuksen ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen arviointien yhdistelmä. Arvosanat annetaan tutkinnon osittain. Osallistumistodistukseen liitetään työnantajan ja tietopuolisen koulutuksen järjestäjän todistukset. Tutkinnon hyväksytysti suorittaneelle tutkintotoimikunta myöntää tutkintotodistuksen.

¹⁷ OPH, 2011. Ammatillinen peruskoulutus.

¹⁸ Tutkintotodistuksesta ja muista ammatillisen koulutuksen todistuksista on säädetty AKL 13 §:ssä.

¹⁹ Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat: Oppisopimuskoulutuksen opiskelijat 2010, 59 702 opiskelijaa, Opetussuunnitelmaperusteinen ammatillinen peruskoulutus (oppisopimuskoulutus) 2010, 1432 opiskelijaa.

Oppisopimuksella voidaan toteuttaa myös ns. ei tutkintotavoitteista koulutusta. Tällöin oppisopimuskoulutus sisältää tietopuolista koulutusta sekä työpaikalla tapahtuvaa oppimista, kuten tutkintotavoitteisessa koulutuksessakin. Koulutus koostuu opintokokonaisuuksista, joiden teemat liittyvät tietyn osaamisalueen hallintaan käytännön työtehtävissä. Opintokokonaisuuksista päättää koulutuksen järjestäjä yhdessä tietopuolisen koulutuksen järjestäjän kanssa. Opiskelija saa osallistumistodistuksen oppisopimuskoulutuksesta, jossa arviointi on annettu opintokokonaisuuksittain. Opintokokonaisuuksien arvosanat muodostuvat tietopuolisen koulutuksen arvioinnin ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen arviointien yhdistelmästä. Osallistumistodistuksen liitteenä on työnantajan todistus ja todistus tietopuolisista opinnoista.

4.2 Tutkinnoista ja tutkinnon perusteista päättäminen

Tutkintotavoitteinen koulutus on tarkoin säädeltyä. Ammatillisista tutkinnoista ja niiden perusteista päättämisestä on säädetty AKL:ssa ja AAKL:ssa. Koulutusaloista säädetään asetuksella. Tutkinnoista ja niiden laajuudesta päättää tarkemmin asianomainen ministeriö.²⁰ Tehtävä on annettu lain nojalla OPM:lle (nykyisin OKM). OPM:n asetuksella säädetään tutkinnoista, jotka voidaan suorittaa näyttötutkintoina²¹. Tutkintojen ja valmistavan koulutuksen sisällöt ovat OPH:n laatimien tutkintojen perusteiden mukaisia. Kaikki ammatillisen perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkinnon perusteet ovat asetusten mukaisia OPH:n määräyksiä.

Kuten aiemmin on mainittu, asetuksen mukaisia perustutkintoja voidaan järjestää ammatillisena peruskoulutuksena tai näyttötutkintona²². Asetuksen mukaiset tutkinnot on jaettu kahdeksaan koulutusalaan²³. Koulutusaloilla voi olla useita tutkintoja. Ammatillisia perustutkintoja on yhteensä yli viisikymmentä. Tutkinnot

²⁰ AKL 12.1 §

²¹ AAKL 13.1 §

²² OPM on antanut AKL 12.1 §:n ja AAKL 13.1 §:n nojalla asetuksen ammatillisista perustutkinnoista (261/2001).

²³ Koulutusalat ovat: humanistinen ja kasvatusala; kulttuuriala; yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala; luonnontieteiden ala; tekniikan ja liikenteen ala; luonnonvara- ja ympäristöala; sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala; matkailu-, ravitsemus- ja talousala.

voivat sisältää yhden tai useamman koulutusohjelman²⁴ tai osaamisalan²⁵. Asetuksessa on myös määritelty tutkintonimike, jota tutkinnon suorittanut voi käyttää. Asetus sisältää useita muutossäädöksiä, sillä tutkinnot uudistuvat jatkuvasti. Erityisen voimakasta uudistus on ollut vuodesta 2008 alkaen, jolloin käynnistettiin ammatillisten perustutkintojen laajamittainen uudistus. Perustutkintojen tutkinnon perusteisiin on kirjattu, että opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa koulutuksen järjestäjän tulee laatia ja hyväksyä opetussuunnitelma noudattaen tutkinnon perusteiden määräyksiä. Kun koulutus järjestetään näyttötutkintoon valmistavana, koulutuksen järjestäjä päättää koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä tutkinnon perusteiden mukaisesti. Lisäksi näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen osana koulutukseen osallistuvalla on järjestettävä mahdollisuus suorittaa näyttötutkinto.

OKM on antanut AAKL:n nojalla asetuksen tutkintorakenteesta, sekä ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista, jotka voidaan suorittaa näyttötutkintona²⁶. Asetuksen liitteessä on lueteltu reilusti yli kolmesataa ammatti- tai erikoisammattitutkintoa, jotka voidaan suorittaa näyttötutkintona. Tutkinnot on jaettu kahdeksaan eri koulutusalaan, kuten perustutkinnotkin. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen määrä muuttuu jatkuvasti kun vanhoja tutkintoja poistuu valikosta ja uusia tutkintoja syntyy tilalle työelämän tarpeiden mukaisesti. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen perusteiden määräykseen on kirjattu määräyksen tutkintotoimikuntaa ja tutkinnon järjestäjää koskeva sitovuus. Tutkintotoimikunta ja tutkinnon järjestäjä eivät voi jättää noudattamatta tutkinnon perusteita tai poikea niistä. Kuten näyttötutkintojen perusteiden mukaisissa perustutkinnoissakin, näyttötutkintoina suoritettavissa ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa valmistavan koulutuksen järjestäjän tulee määräyksen mukaan päättää koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä tutkinnon perusteiden mukaisesti. Osana koulutusta on järjestettävä mahdollisuus suorittaa näyttötutkinto. Näyttötutkintojärjestelmästä kerrotaan lisää luvussa 5.

²⁴ Koulutusohjelma nimitys viittaa ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavaan perustutkintoon.

²⁵ Osaamisala nimitys viittaa näyttötutkintona suoritettavaan perustutkintoon.

²⁶ AAKL 13.1 §:n nojalla annettu OKM asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa tarkoitetusta tutkintorakenteesta (179/2011)

Tutkintonimikkeet on suojattu ammatillisen koulutuksen ja ammatillisen aikuis-koulutuksen lakien nojalla²⁷. Tutkintonimikkeitä ei saa käyttää muussa kuin näiden lakien mukaisesti järjestetyssä koulutuksessa sekä tutkinnoissa ja toisaalta tutkintonimikkeitä pitää käyttää tarkoitetun lainsäädännön mukaisen koulutuksen ja tutkintojen markkinoinnissa. OPH on ohjeistanut ammatillisen koulutuksen ja näyttötutkintojen järjestäjiä tiedotteessaan tutkinnoista ja niiden markkinoinnista²⁸.

4.3 Oppisopimuskoulutuksen rahoitus

Oppisopimuskoulutuksen rahoitus määräytyy laskennallisesti, opiskelijaa kohden määrättyjen yksikköhintojen perusteella²⁹. Oppisopimuskoulutuksena järjestettävän ammatillisen peruskoulutuksen yksikköhinta on 63,13 prosenttia ammatillisen peruskoulutuksen keskimääräisestä yksikköhinnasta³⁰. Vuoden 2012 arvonlisäveroton oppisopimuskoulutuksena järjestettävän ammatillisen perustutkinnon yksikköhinta oli 7 027,11 euroa. Ammatti- ja erikoisammattitutkintoon valmistavan lisäkoulutuksen arvonlisäveroton yksikköhinta vuonna 2012 oli 3 268,70 euroa ja muun ammatillisen lisäkoulutuksen 2 360,73 euroa. Oppisopimuskoulutuksen rahoitus määräytyy muun ammatillisen koulutuksen tavoin yhdenmukaisilla laskentaperiaatteilla, jolloin rahoitus perustuu tammikuun 20. päivän ja syyskuun 20. päivän opiskelijamäärien keskiarvoon.³¹ Opiskelija voidaan lukea samanaikaisesti rahoituksen perusteena olevaksi oppilaaksi tai opiskelijaksi vain yhdessä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslain soveltamisalaan kuuluvassa koulutuksessa³².

Rahoituksen käyttö ei ole sidoksissa rahoituksen myöntämis- ja laskentaperusteisiin. Koulutuksen järjestäjän tulee kuitenkin maksaa työnantajalle työpaikalla tapahtuvan koulutuksen järjestämistä varten korvausta sen mukaan mitä koulutuksesta arvioidaan työnantajalle aiheutuvan kustannuksia. Kustannuksia arvioitaessa otetaan huomioon koulutusala, suoritettava tutkinto sekä opiskelijan ko-

²⁷ AKL 45 § ja AAKL 12 §

²⁸ OPH, 2012. Tiedote tutkinnoista ja niiden markkinoinnista 26.6.2012.

²⁹ Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1709/2005) 5 §, Käyttökustannusten rahoitus, rahoituksen laskentaperuste.

³⁰ Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1709/2005) 25.6 §.

³¹ OPH, 2012. Valtionosuudet.

³² Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1709/2005) 48 §.

kemus ja opintojen vaihe. Koulutuksen järjestäjä ja työnantaja sopivat korvauksesta kunkin oppisopimuksen osalta ennen sopimuksen hyväksymistä. OKM:llä olisi mahdollisuus lain nojalla antaa määräys koulutuskorvauksista. Määräystä ei ole kuitenkaan toistaiseksi annettu, joten koulutuksen järjestäjä voi linjata itse korvausten suuruuden ja sopia maksettavasta korvauksesta työnantajan kanssa.³³

Jos opiskelijalle tulee ansionmenetystä tietopuolisen koulutuksen ajalta, koulutuksen järjestäjä maksaa hakemusta vastaan opintososiaalisena etuutena päivärahaa. Päivärahaan oikeutettu voi hakea myös perheavustusta, mikäli opiskelijalla on huollettavanaan alle kahdeksantoistavuotias lapsi. Opiskelijalla on oikeus saada myös matkakorvausta sekä majoituskorvausta OPM:n asetuksen mukaisesti.³⁴ Koulutuskorvauksen ja opintososiaalisten etujen maksaminen ovat oppisopimuskoulutuksen järjestäjän viranomaistehtäviä. Muita rahoituksella kattavia menoeriä ovat tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon kulut, sekä hallinnolliset kulut.

Jotta oppisopimuskoulutuksen järjestäjä voi ilmoittaa opiskelijan laskentapäivänä tilastossa rahoitukseen oikeuttavana opiskelijana, edellytetään että:

- opiskelija on 15 vuotta täyttänyt
- oppisopimus on laadittu lainsäädännön edellyttämällä tavalla ennen oppisopimuksen alkamista ja oppisopimukseen on liitetty henkilökohtainen opiskeluohjelma oppisopimuksen hyväksymishetkellä³⁵
- oppisopimuskoulutus, joka toteutetaan näyttötutkintoperusteisesti, on henkilökohtaistettu henkilökohtaistamismääräyksen mukaisesti ja henkilökohtaistaminen on dokumentoitu
- oppisopimuskoulutuksessa opetussuunnitelmaperusteisesti on laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja näyttösuunnitelma

³³ AKA 6.4 §. AKL 46.2 §, jossa asianomaiselle ministeriölle annetaan mahdollisuus antaa määräyksiä koulutuskorvausten maksamisesta.

³⁴ Oppisopimuskoulutuksen laadun kehittäminen 2011, 14-15 ja AKL 39 §:n nojalla annettu Opetusministeriön asetus oppisopimuskoulutuksessa olevan opiskelijan opintososiaalisista eduista tietopuolisen opetuksen aikana (799/2007).

³⁵ AKA 6.3 §:ssä sanotaan, että opiskeluohjelman laativat yhdessä opiskelija, työnantaja ja koulutuksen järjestäjä siten, että se on liitettävissä oppisopimukseen sopimusta hyväksyttäessä. Opetushallituksen syksyn 2012 tilastointipäivän (20.9.) perustietokyselyn oppisopimuskoulutusta koskevan ohjeistuksen liitteessä on mainittu, että henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatijat allekirjoittavat opiskelija, työnantaja ja koulutuksen järjestäjä.

- henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa on otettu huomioon sekä hyväksiluettu opiskelijan aikaisempi koulutus ja työkokemus³⁶
- opiskelu on päätoimista (vähintään 25 h/vko)
- koulutuksen järjestäjä ohjaa, valvoo ja seuraa koulutuksen toteutumista henkilökohtaisen opiskeluohjelman sekä tutkintovaatimusten edellyttämällä tavalla työpaikalla (tarvittaessa reagoi muutostarpeisiin)
- koulutuksen järjestäjä on sopinut ennen oppisopimuksen hyväksymistä työnantajalle työpaikalla tapahtuvan koulutuksen järjestämisestä maksettavasta koulutuskorvauksesta ja maksaa koulutuskorvauksen
- koulutuksen järjestäjä vastaa asianmukaisesti oppisopimuskoulutuksen viranomaistehtävistä
- näyttötutkintona järjestettävässä koulutuksessa opiskelijalle on järjestetty mahdollisuus suorittaa näyttötutkinto

³⁶ OPH:n ohjeistuksessa oppisopimuskoulutuksen järjestäjille 2012 mainitaan erityisesti, että oppisopimuksen kestoa määriteltäessä hyväksiluettu aika tulee vähentää oppisopimuksen kestoa.

5 NÄYTTÖTUTKINTOJÄRJESTELMÄ

Näyttötutkintojärjestelmä on luotu erityisesti aikuisväestön ammatillisen osaamisen osoittamista, uudistamista, ylläpitämistä ja uuteen ammattiin pätevöitymistä tukevaksi järjestelmäksi. Ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomina näyttötutkintoina voidaan suorittaa ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja³⁷.

Voidaan myös sanoa, että näyttötutkintojärjestelmä on eri tavoin hankitun osaamisen valtakunnallinen laadunvarmistusjärjestelmä. Tutkinnon laatu varmistetaan tutkinnon perusteissa, jotka laaditaan yhteistyössä työelämän kanssa. Näyttötutkintojärjestelmän keskeisiä periaatteita ovat:

- kolmikantayhteistyö³⁸
- tutkintojen riippumattomuus ammattitaidon hankkimistavasta
- ammattitaidon osoittaminen näytöillä.³⁹

Tutkinnon perusteiden mukaisen ammattitaidon osoittaminen tutkintotilaisuuksissa on mahdollista valmistavan koulutuksen yhteydessä tai suoraan näyttötutkinnon järjestämissopimuksen solmineen tutkinnon järjestäjän ohjaamana, ilman valmistavaa koulutusta. Aikaisemmin hankittu ammattitaito voi olla kertynyt työkokemuksen, opintojen tai harrastustoiminnan kautta. Järjestelmän keskeisiä tulostittareita ovat tutkintojen suorittaminen, opiskeluaikojen pituus, opintojen ja näyttöjen henkilökohtaistaminen.⁴⁰

5.1 Näyttötutkintojärjestelmän lainsäädännön historiaa

Näyttötutkintojärjestelmä on luotu vuonna 1994 säädetyllä ammattitutkintolailla, joka kumosi voimaan astuessaan ammatillisista pätevyystutkinnoista annetun

³⁷ AAKL 12.1 §

³⁸ Kolmikanta: Kolmikantainen edustus näyttötutkintojärjestelmässä tarkoittaa työnantajien, työntekijöiden ja opettajien edustusta näyttötutkintoprosessin eri vaiheiden toteutuksessa sekä edustusta tutkintotoimikunnassa. Näyttötutkinnot.fi-portaali, käsitteitä.

³⁹ Raivola ym. 2007, 10-11.

⁴⁰ Raivola ym 2007, 18.

lain⁴¹. Ammattitutkintolain nojalla annettiin samanaikaisesti ammattitutkintoasetus⁴². Ammattitutkintolakia sovellettiin ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomissa ammatillisissa perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa. Tutkintojen järjestämisestä ja valvonnasta vastasivat alueelliset tai valtakunnalliset tutkintotoimikunnat. Tutkintotoimikunnan tehtävänä oli sopia tutkintojen järjestämisestä tutkintojen järjestämistarpeen vaatimassa laajuudessa ammatillista koulutusta järjestävien oppilaitosten tai yhteisöjen kanssa. Lisäksi tutkintotoimikunta antoi tutkintotodistukset. Ammattitutkintoasetuksella säädettiin tarkemmin tutkinnon perusteiden sisällöstä, tutkintotoimikuntien toiminnasta, tutkintojen järjestämissopimuksista, tutkintotodistuksista sekä ammattikirjaan tehdyn merkinnän rinnastamisesta tutkintotodistukseen.

Näyttötutkintojärjestelmä oli ollut käytössä vain muutamia vuosia kun koulutuksen lainsäädäntöä uudistettiin ja ammattitutkintolaki kumottiin. Ammattitutkintolain säädökset siirtyivät vähäisin muutoksin vuonna 1999 voimaan astuneisiin lakiin ja asetukseen ammatillisesta aikuiskoulutuksesta. Lakiin ja asetukseen on tehty joitakin muutoksia niiden voimassaoloaikana.

AKA:n ensimmäisessä pykälässä säädettiin tutkintojen perusteista. Pykälän viidennessä kohdassa säädettiin, että tutkintojen perusteista tulee ilmetä tutkintoon valmistavassa koulutuksessa noudatettavien henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteet. OPH antoi vuonna 2000 määräyksen henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteista. Määräyksen sisältö pääpiirteissään:

- henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatimisen osapuolet
- henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen periaatteet
- lähtötason kartoituksen velvoite
- pykälä erityisjärjestelyistä
- salassa pidettävien tietojen poissulkemisesta henkilökohtaisen opiskeluohjelman dokumentista

Määräyksen mukaan henkilökohtaista opiskeluohjelmaa tuli ylläpitää tekemällä siihen tarvittaessa muutoksia. Asiakirja tuli allekirjoittaa sitä laadittaessa, sekä siihen tehtävien muutosten osalta. Määräyksessä mainittiin erityisesti, että oppi-

⁴¹ Ammattitutkintolaki (306/1994), laki ammatillisista pätevyystutkinnoista (32/72).

⁴² Ammattitutkintoasetus (308/1994).

sopimuskoulutuksessa opiskelijan henkilökohtaisesta opiskeluohjelmasta säädettiin erikseen.⁴³ Oppisopimuskoulutusta ei siten koskenut sama henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteet kuin muuta näyttötutkintoina suoritettavaa koulutusta ja tutkintoja.

Näiden vaiheiden jälkeen näyttötutkintojärjestelmää koskevat säädökset ja niiden nojalla annetut määräykset ovat muuttuneet vielä muutaman kerran. Vuonna 2006 astuivat voimaan ammatillisen aikuiskoulutuksen lain ja asetuksen muutokset. Merkittävä uudistus oli opetusta koskeva muutossäädös. Tuolloin lain kahdeksatta pykälää täydennettiin näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen, henkilökohtaistamisen ja tutkinnon suorittamisen momenteilla.

AAKL 8 §: Näyttötutkintoon valmistava koulutus, henkilökohtaistaminen ja tutkinnon suorittaminen

Koulutuksen järjestäjä päättää näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä 13 §:ssä tarkoitettujen tutkintojen perusteiden mukaisesti.

Näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen osallistuvalla tulee osana koulutusta järjestää mahdollisuus suorittaa näyttötutkinto.

Koulutuksen järjestäjä huolehtii näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisesta. Opetushallitus voi antaa henkilökohtaistamista koskevia tarkempia määräyksiä.

Tämän lain 7 §:n 3 momentissa tarkoitettu koulutuksen järjestäjä ja muu mainitussa säännöksessä tarkoitettu yhteisö tai säätiö on tutkintotoimikunnan kanssa sovittavalla tavalla velvollinen järjestämään mahdollisuuksia suorittaa näyttötutkintoja myös ilman niihin valmistavaa koulutusta. Näyttötutkinnon tai sen osan suorittamismahdollisuuksia on järjestettävä myös henkilöille, joille ammattipätevyyden tunnustamisesta vastaava viranomainen on antanut ammattipätevyyden tunnustamisesta annetun lain (1093/2007) 13 §:n 2 momentin mukaisen tunnustamispäätöksen, jossa hakijalta on edellytetty kyseisessä laissa tarkoitettuja korvaavia toimenpiteitä. (30.11.2007/1097)⁴⁴

Koulutuksen järjestäjän tehtävä on huolehtia henkilökohtaistamisesta lain velvoittamana. Oppisopimuskoulutusta koskee edelleen henkilökohtaisen opiskeluohjelman laatimista koskeva AKA 6 §, johon viitataan OPH:n määräyksessä henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteissa. Rinnalle on tullut

⁴³ OPH, 2000.

⁴⁴ Voimassa oleva AAKL 8 §, muutossäädös 9.12.2005/1013

AAKL:n mukainen henkilökohtaistamismääräys, jota on siis noudatettava myös oppisopimuskoulutuksessa. Henkilökohtaistamismääräys kumosi muissa näyttötutkintoon valmistavissa koulutusmuodoissa henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteet.

5.2 Näyttötutkintojen järjestäminen, toimijat ja tehtävät

Näyttötutkinnon suorittaminen ei edellytä valmistavaa koulutusta. Mikäli opiskelijalla todetaan tarve tutkintoon valmistavaan koulutukseen, opiskelija ohjataan hänen tilanteeseensa sopivimpaan koulutusmuotoon hakeutumisvaiheen henkilökohtaistamisessa. Oppisopimuskoulutus on yksi mahdollinen valmistavan koulutuksen muoto. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä sopii valitun tutkinnon järjestämisluvan saaneen oppilaitoksen kanssa näyttötutkinnon järjestämisestä oppisopimuksen tavoitteena olevaan tutkintoon. Tutkinnon rahoittaa tällöin oppisopimuskoulutuksen järjestäjä. Opiskelija maksaa OPH:n määräämän tutkintomaksun⁴⁵. Tutkintomaksun laskuttaa tutkinnon järjestävä oppilaitos opiskelijalta ennen tutkintosuoritusten aloittamista.

5.2.1 Tutkintotoimikunnat

Näyttötutkintojen järjestämisestä ja valvonnasta vastaavat OPH:n yhteydessä toimivat tutkintotoimikunnat⁴⁶. Valvontatehtävään liittyvän näyttötutkinnon järjestämisedellytysten selvityksen tutkintotoimikunta pyytää tarvittaessa OPH:lta. Tutkintotoimikuntien tehtävänä on tutkinnon järjestämissopimusten tekeminen ja järjestämissuunnitelmien hyväksyminen koulutuksen järjestäjien kanssa. Tutkintoalakohtaiset tutkintotoimikunnat asetetaan tehtävänsä kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tutkintotoimikuntatyöskentelyä tehdään oman toimen ohella, virkavastuulla. Toimikunnan jäsenet saavat työskentelystä kokouspalkkion ja matkakorvauksen. Tutkintotoimikunnat kokoontuvat suunnitellusti ja ennakoiden kokoontumistiheyden tarpeen. Eri tutkintoaloilla voi olla hyvin erilaiset tarpeet koustiheydessä.⁴⁷

⁴⁵ AAKL 17.3§

⁴⁶ AAKL 7.1 §

⁴⁷ OPH,Näyttötutkinnot. Näyttötutkinto-opas 2001, 22. AAKA 2 §.

Tutkintotoimikuntien tehtävä on myös antaa ja osaltaan allekirjoittaa tutkintotodistukset ja todistukset tutkinnon osan tai osien suorittamisesta. Jokainen tutkinto on siten tällaisen valtakunnallisen toimielimen hyväksymä. Tutkintotoimikunta päättää myös arvioinnin oikaisemisesta. Näyttötutkinnon ja sen osan arvioinnin oikaisemisesta on säädetty ammatillisen aikuiskoulutuksen laissa⁴⁸.

5.2.2 Näyttötutkinnon järjestäjät

Näyttötutkinnon järjestäjiä ovat tutkintotoimikunnan kanssa järjestämissopimuksen tehneet koulutuksen järjestäjät. Järjestämissopimuksessa tulee sopia:

- tutkinnoista, joita sopimus koskee
- tutkintokielestä
- tutkintotilaisuuksien järjestelyistä
- tutkintosuoritusten arvioijista
- mahdollisuudesta suorittaa näyttötutkinto ilman siihen valmistavaa koulutusta
- ilman valmistavaa koulutusta järjestettäviin tutkintotilaisuuksiin osallistuvilta perittävistä maksuista
- tutkintojen suorittamista ja tutkintotilaisuuksista osallistujalle aiheutuvia kustannuksia koskevan tiedotuksen ja neuvonnan järjestämisestä
- menettelystä sopimusta koskevien erimielisyyksien ratkaisemiseksi
- sopimuksen voimassaolosta sekä sen purkamisesta ja irtisanomisesta⁴⁹.

Tutkinnon järjestäjä tekee kaikista järjestämissopimuksen mukaisista tutkinnoista järjestämissuunnitelman sopimuksen liitteeksi. Järjestämissuunnitelman tekemisen Opetushallitus on luonut mallin, joka on jäsennelty neljään osaluokkeeseen;

- tutkinnon järjestäjän taustatiedot,
- henkilökohtaistaminen (hakeutumisen ja tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen),
- näyttöympäristöt ja näyttötutkintotilaisuuksien sisältö,

⁴⁸ AAKL 16.1,6a §, jossa näyttötutkintojen oikaisemisesta viitataan AAKL:n 7 §:ssä tarkoitettuun tutkintotoimikuntaan asiassa toimivaltaisena toimielimenä.

⁴⁹ Näyttötutkinto-opas 2011, 41-42. AAKA 5 §.

- tutkintosuoritusten arviointi.

Näyttötutkinnon järjestäminen on siten kokonaisuudessaan tutkintotoimikunnan valvonnan ja seurannan alaisena. Sen sijaan näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen henkilökohtaistamista ei kuvata näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmassa.⁵⁰

Tutkintotoimikunta ei edellytä yksittäisten näyttötutkinnon suorittajien tutkinnon henkilökohtaistamista koskevien asiakirjojen toimittamista tutkintotoimikunnalle. Tutkintotoimikunnan on kuitenkin syytä henkilökohtaistamista valvoakseen pyytää ajoittain jonkun näyttötutkinnon suorittajan henkilökohtaistamista koskeva asiakirja nähtäväkseen⁵¹. Näin ollen näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen, dokumentointi ja dokumenttien säilyttäminen ainakin tutkinnon suorittamisen ajan on näyttötutkinnon järjestämissopimuksen tutkintotoimikunnan kanssa tehneellä oppilaitoksella.

Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän kannalta on ongelmallista toteuttaa henkilökohtaistamisen dokumentointiin kohdistuvat vaatimukset. Ongelmat korostuvat kun oppisopimuskoulutuksen järjestäjä on eri kuin tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon järjestäjä. Henkilökohtaistamisen dokumentointia, sekä asiakirjojen säilyttämistä ja arkistointia oppisopimuskoulutuksessa käsitellään luvussa 7.

⁵⁰ Näyttötutkinto-opas 2011, 45-49. Oppaassa ohjeistetaan järjestämissopimuksen tekemiseen mallin mukaisesti.

⁵¹ Näyttötutkinto-opas 2011, 46.

6 OPPISOPIMUS JA HENKILÖKOHTAINEN OPISKELUOHJELMA

Pääosin työpaikalla järjestettävä koulutus voi perustua 15 vuotta täyttäneen opiskelijan ja työnantajan välillä tehtyyn kirjalliseen määräaikaiseen työsopimukseen (oppisopimus).⁵² Lainsäädäntö määrittelee edellä mainitun mukaisesti oppisopimuksen perustuvan työnantajan ja opiskelijan määräaikaiseen työsopimukseen, joka oppisopimus myös itsessään näin ollen on. Työsuhteisessa oppisopimuksessa noudatetaan AKL:ssa säädetyn mukaisesti TSL:n säädöksiä. Oppisopimuskoulutuksessa opiskelijaan sovelletaan lisäksi, mitä työntekijän osalta säädetään työajasta, vuosilomasta, työturvallisuudesta ja työntekijän muusta suojelusta.⁵³ AKL:ssa on eritelty ne TSL:n kohdat, joita oppisopimuskoulutuksessa ei noudateta. Tässä yhteydessä mainittakoon, että oppisopimuksessa ei noudateta TSL:n pykälää työsopimuksen muodosta ja kestosta⁵⁴ sekä selvitystä työnteon keskeisistä ehdoista⁵⁵. Oppisopimuskoulutus on mahdollinen myös yrittäjälle ja virkasuhteiselle näille ryhmille erityisesti määritellyillä sopimusmuodoilla, yrittäjän oppisopimus⁵⁶ ja virkamiehen oppisopimus⁵⁷. Ennen oppisopimuksen tekemistä koulutuksen järjestäjä ja työnantaja sopivat koulutuksen järjestämisestä AKA:ssa säädetyllä tavalla. Yrittäjän oppisopimuksessa koulutuksen järjestämisestä sopivat yrittäjä ja koulutuksen järjestäjä.

Laki säättää oppisopimuksen muodosta. Suullinen tai sähköinen sopiminen ei siten ole mahdollista edes silloin, kun oppisopimus tehdään työnantajan palveluksessa jo olevalle ns. vanhalle työntekijälle⁵⁸. Oppisopimuksen sisältöön liittyvät säädökset löytyvät ammatillisen koulutuksen asetuksesta⁵⁹. Sen mukaan koulutuksen järjestäjä päättää järjestetäänkö oppisopimuskoulutus tutkintoon johtavana vai näyttötutkinnon suorittamiseen valmistavana koulutuksena. Ase-

⁵² AKL 17.1 §

⁵³ AKL 18 §

⁵⁴ TSL 1:3 §

⁵⁵ TSL 2:4 §

⁵⁶ AKL 17.6 §. Yrittäjä ja koulutuksen järjestäjä sopivat oppisopimuskoulutuksen järjestämisestä yrittäjän omassa yrityksessä. Koulutuksessa ei sovelleta lain 18 ja 19 §:ää, koska sopimus ei perustu työsuhteeseen. Yrittäjän työpaikalla tapahtuvan oppimisen ohjaamisesta vastaa toinen yritys, jolle voidaan maksaa koulutuskorvausta ohjaamisesta ja neuvonnasta aiheutuvista kustannuksista.

⁵⁷ AKL 17.5 §. Oppisopimus voi perustua virkamiehen ja työnantajan välillä tehtyyn kirjalliseen määräaikaiseen sopimukseen, jos työnantaja ja koulutuksen järjestäjä ovat sopineet koulutuksen järjestämisestä. Koulutus ei perustu tällöin työsopimukseen, eikä siihen sovelleta lain 18 §:ää työntekijöitä koskevan lainsäädännön soveltamisesta oppisopimuskoulutukseen.

⁵⁸ Järvinen 2011, 12.

⁵⁹ AKA 6 §

tuksen 6.1 §:ssä luetellaan tyhjentävästi ne seikat, jotka oppisopimuksesta tulee käydä ilmi. Oppisopimuksesta tulee käydä ilmi sopimuksen voimassaoloaika, koeajan pituus, tutkinto, joka oppisopimuskoulutuksena suoritetaan tai johon oppisopimuskoulutus valmistaa, sekä opiskelijan palkkauksen perusteet.

Oppisopimus ei yksinään ole riittävä, vaan siihen tulee liittää opiskelijan, työnantajan ja koulutuksen järjestäjän yhdessä laatima henkilökohtainen opiskeluohjelma. Henkilökohtainen opiskeluohjelma tulee olla liitettävissä oppisopimukseen sopimusta hyväksyessä.⁶⁰ Henkilökohtainen opiskeluohjelma täydentää oppisopimuksen työsopimuksellista osaa koulutuksen toteuttamisen tiedoilla. Oppisopimus on siten määriteltävissä määräaikaiseksi työ- ja koulutusopimukseksi. Henkilökohtaisesta opiskeluohjelmasta kerrotaan lisää luvussa 6.2.

Mikäli opiskelijalla on oikeus laissa tarkoitettuun erityisopetukseen vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi, opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Henkilökohtaisesta opetuksen järjestämistä koskevasta kirjallisesta suunnitelmasta säädetään asetuksella.⁶¹

6.1 Osaamisen tunnustaminen

Opiskelijan aikaisemmin hankittu osaaminen on huomioitava laadittaessa oppisopimuksen henkilökohtaista opiskeluohjelmaa. Lisäksi näyttötutkinnon järjestäjän on tehtävä esitys tutkintotoimikunnalle tutkinnon suorittajan aikaisemmin osoitetun osaamisen tunnustamisesta heti hakeutumisvaiheen jälkeen ennen tutkintotilaisuuksien aloittamista⁶².

Aikaisemmin hankitun osaamisen huomioon ottaminen on ollut mukana ammatillisen koulutuksen lainsäädännössä jo pitkään. Opintojen hyväksilukemisesta oli oma pykälä AKL:n alkuperäisessä säädöksessä ja se modernisoitiin vuonna

⁶⁰ AKA 6.2 §

⁶¹ AKL 20 § ja AKA 8 §.

⁶² Näyttötutkinto-opas 2011, 32-33.

2005⁶³. Hyväksilukeminen on käytöstä poistunut termi ja ajantasaisessa lainsäädännössä puhutaan osaamisen tunnustamisesta. Voimassa olevassa laissa sanotaan, että opiskelijalla on oikeus saada opetussuunnitelman tavoitteita ja vaatimuksia keskeisiltä osilta vastaavat aikaisemmin suorittamansa opinnot tai muutoin hankittu osaaminen arvioiduksi ja tunnustetuksi. Tällä osaamisen tunnustamisella opintoja voidaan lukea hyväksi ja korvata opintoja. Opiskelijan tulee tarvittaessa osoittaa osaamisensa vastaavuus. Osaamisen tunnustaminen toteutetaan lainsäädännössä määritellyn arvioinnin ja sen oikaisemisen menettelytavan mukaisesti.

Osaamisen tunnustaminen on osa arviointia. AKA:ssa täsmennetään osaamisen tunnustamista seuraavasti:

Osaamisen tunnustaminen

Opiskelijan tulee hakea muualla suorittamiensa opintojen tai muutoin hankkimansa osaamisen arvioimista ja tunnustamista. Hakemus tulee tehdä riittävän ajoissa ennen mainittujen opintojen tai opintokokonaisuuden alkamista. Opiskelijan tulee esittää osaamisen arvioinnin edellyttämä selvitys opinnoistaan tai osaamisestaan.⁶⁴

AAKL:ssa viitataan AKL:n pykäliin opiskelijan oikeuksista ja velvollisuuksista. Niiden mukaan ammatillisessa aikuiskoulutuksessa noudatetaan soveltuvin osin AKL:n säännöksiä opintojen hyväksilukemisesta.⁶⁵ Suoritetaan oppisopimuskoulutusta sitten ammatillisena peruskoulutuksena taikka näyttötutkintoina, opiskelijan osaaminen tulee arvioida ja tunnustaa opiskelijan esittämien dokumenttien perusteella, oikea-aikaisesti.

Näyttötutkintojärjestelmässä tutkinnon arvioijat arvioivat tutkinnon suorittajan aikaisemmin hankitun osaamisen vastaavuutta suoritettavan tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin. Opiskelijan toimittaman dokumentin perusteella arvioijat esittävät osaamisen tunnustettavaksi tutkintotoimikunnalle osaksi näyt-

⁶³ AKL, alkuperäinen säädös 30 §: Opiskelijalla on oikeus lukea hyväkseen muualla suoritettut opinnot, jotka ovat tavoitteiltaan ja keskeisiltä sisällöiltään opetussuunnitelman mukaisia. Päätös muualla suoritettavien opintojen hyväksilukemisesta tulee sitä erikseen pyydettyä tehdä ennen mainittujen opintojen aloittamista. Muutossäädös on annettu 15.7.2005/601.

⁶⁴ AKA 12 a §, kyseessä on muutossäädös jossa asetukseen on otettu ensi kertaa mukaan osaamisen tunnustaminen AKL:n (21.7.2005/603) muutoksen johdosta

⁶⁵ AAKL 11.1,7 §:n viittaus AKL 30 §:ään

tötutkinnon suoritusta.⁶⁶ Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä huomioi aikaisemmin hankitun osaamisen henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa.

6.2 Henkilökohtainen opiskeluohjelma

AKA:n säädös oppisopimuksen henkilökohtaisesta opiskeluohjelmasta on pysynyt muuttumattomana asetuksen voimaantulon jälkeen. Henkilökohtaisen opiskeluohjelman rooli on kuitenkin eri aikoina ja eri yhteyksissä määritelty hieman eri tavoin. KHO luonnehti päätöksessään 2009, että henkilökohtainen opiskeluohjelma on keskeinen oppisopimuskoulutuksen suunnittelun ja toteuttamisen pedagoginen ja hallinnollinen väline⁶⁷. Henkilökohtaista opiskeluohjelmaa on määritelty myös seuraavasti:

Ammatillisesta koulutuksesta annetussa asetuksessa (811/1998, 6 §) määritelty asiakirja, jonka koulutuksen järjestäjä laatii oppisopimuskoulutuksena järjestettävässä näyttötutkinnon suorittamiseen valmistavassa koulutuksessa tutkinnon suorittajalle tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamiseksi.⁶⁸

OPM on katsonut, että henkilökohtainen opiskeluohjelma muodostaa perustan oppisopimuskoulutusprosessin toimivuudelle, tuloksellisuudelle ja laadulle. Henkilökohtainen opiskeluohjelma luo pohjan sille, että työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta, tietopuolisista opinnoista ja muista opiskelun tukitoimista sekä näyttötutkinnon suorittamisesta voidaan rakentaa yksilöllinen kokonaisuus. Henkilökohtainen opiskeluohjelma on asiakirja, jossa sovitetaan yhteen työpaikan ja opiskelijan tarpeet sekä otetaan huomioon opiskelijan aiemmin hankkima osaaminen ja opiskeluvalmiudet⁶⁹.

Oppisopimuskoulutuksen rahoitukseen liittyen OPH:n syksyn 2012 tilastointipäivän (20.9.) perustietokyselyn oppisopimuskoulutusta koskevan ohjeistuksen liitteessä⁷⁰ otetaan kantaa henkilökohtaisen opiskeluohjelman muotoon. Siinä esitetään, että henkilökohtainen opiskeluohjelma tulee olla opiskelijan, työnantajan ja koulutuksen järjestäjän allekirjoittama. Jos henkilökohtainen opiskeluohjelma katsotaan olevan oppisopimuksen liite, voidaan yleisen sopimusoikeudel-

⁶⁶ Näyttötutkinto-opas 2011, 32. Arvioinnin opas 2012, 84-85.

⁶⁷ KHO 921/1/09, 31.12.2009, 6.

⁶⁸ Näyttötutkinnot.fi –portaali, Käsitteitä.

⁶⁹ KHO 921/1/09, 31.12.2009, 6.

⁷⁰ OPH Tieto ja rahoitus 2012

lisen periaatteen mukaisesti olettaa, että pääsopimuksen allekirjoittaminen on riittävä kun allekirjoitetussa sopimuksessa on mainittu sopimuksen liitteet. Koska oppisopimusta ei voi hyväksyä eikä se voi toteutua ilman henkilökohtaista opiskeluohjelmaa, on luontevaa ajatella, että henkilökohtainen opiskeluohjelma on oppisopimuksen liite ja edellytys sopimuksen syntymiseen. AKA:ssa ei ole mainittu henkilökohtaisen opiskeluohjelman erikseen allekirjoittamisesta.

Henkilökohtaisen opiskeluohjelman sisältö on määrätty asetuksessa. Asetuksessa on kuusi kohtaa joiden mukainen tieto pitää sisältyä opiskelijan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan. Luettelo on tyhjentävä. Seuraavaksi käydään läpi henkilökohtaisen opiskeluohjelman sisältövaatimus kohta kohdalta.

- 1) Suoritettava tutkinto, opetuksessa noudatettava opetussuunnitelman tai näyttötutkinnon peruste sekä tutkinnon laajuus

Asetuksen ensimmäisen kohdan mukaisesti henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan on kirjattava suoritettava tutkinto, opetuksessa noudatettava opetussuunnitelman tai näyttötutkinnon peruste, sekä tutkinnon laajuus. Suoritettavalla tutkinnolla tarkoitetaan opetusministeriön antaman asetuksen mukaisia ammatillisena peruskoulutuksena suoritettavia ammatillisia perustutkintoja tai näyttötutkintoina suoritettavia perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkintoja. Opetuksessa noudatettavilla opetussuunnitelman tai näyttötutkinnon perusteilla tarkoitetaan OPH:n määräyksen mukaisia tutkinnon perusteita ja tutkinnon laajuudella ammatillisten perustutkintojen laajuutta opintoviikkoina. Näyttötutkintojen perusteiden mukaisille ammatti- ja erikoisammattitutkinnoille ei ole määritelty laajuutta opintoviikkoina.

- 2) Keskeiset työtehtävät

Toisen kohdan mukaisesti henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan kirjataan keskeiset työtehtävät. Oppisopimuksessa sovitaan koulutuksen järjestämisestä työpaikalla. Näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa koulutuksen järjestäjä päättää valmistavan koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä OPH:n mää-

räämien tutkinnon perusteiden mukaisesti⁷¹. Keskeiset työtehtävät ovat työtehtäviä, joita tekemällä tutkinnon perusteissa vaadittu ammattitaito saavutetaan. Esimerkiksi sihteerin ammattitutkinnon perusteissa määritellään tutkinnon osaa ja ammattitaitovaatimusta seuraavasti:

Tutkinnon osa muodostaa ammatin osa-alueen, joka voidaan erottaa luonnollisesta työprosessista itsenäiseksi arvioitavaksi kokonaisuudeksi. Tutkinnon osissa määrittelyissä ammattitaitovaatimuksissa keskitytään ammatin ydintoimintoihin, toimintaprosessien hallintaan ja kyseessä olevan alan ammattikäytäntöihin. Niihin sisältyvät myös työelämässä yleisesti tarvittavat taidot, esimerkiksi sosiaaliset valmiudet.⁷²

Oppisopimusopiskelussa työpaikalla tapahtuva oppiminen on keskeisessä asemassa. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä kartoittaa oppisopimuskoulutuksen aloitusvaiheessa työpaikan mahdollisuuksia järjestää opiskelijalle tutkinnon vaatimusten mukaisia työtehtäviä. Sen varmistamiseksi oppisopimuskoulutuksen järjestäjät ovat laatineet tutkinnon perusteiden mukaan laadittuja työtehtäväkartoituksia. Niissä käydään läpi kaikki tutkinnon suorittamisen edellyttämät osa-alueet työtehtävinä. Samalla varmistetaan, että opiskelija voi oppia kaikkia osa-alueita pääsääntöisesti omassa työssään tai esimerkiksi harjoittelemalla omaan työhön kuulumatonta tehtäväkokonaisuutta toisessa yksikössä.

Keskeisiä työtehtäviä ei OKM:n näkemyksen mukaan voida jättää sopimatta eikä kirjaamatta, eikä niistä voida sopia esimerkiksi suullisesti. Keskeisten työtehtävien kirjaamisella opiskelijan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan varmistetaan kaikkien osapuolten kannalta se, että opiskelijan työtehtäviin sisältyvät ne ammatillisen tutkinnon opetussuunnitelman tai tutkinnon perusteissa määräytyt osuudet ja ammattitaitovaatimukset, jotka henkilökohtaisen opiskeluohjelman mukaan oppisopimuskoulutuksessa on sovittu hankittaviksi työpaikalla tapahtuvalla tavoitteellisella opiskelulla.⁷³ On myös huomioitava, että työnantajan tulee työnjohdollisista syistä saada työtehtävät kirjatuksi oppisopimukseen liitettävään henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan. Työnantajan ja vastuullisen työpaikkakouluttajan pitää olla selvillä siitä mitä työpaikalla tulee opiskella.

⁷¹ AAKL 8 §, jossa viitataan lain 13 §:ään

⁷² OPH. Sihteerin ammattitutkinto 2012, 1.3.

⁷³ OKM 2011, 34.

3 ja 4) Koulutukseen sisältyvä tietopuolinen opetus ja opintojen ajoittuminen koulutusajalle

Kolmas kohta velvoittaa kirjaamaan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan koulutukseen sisältyvän tietopuolisen opetuksen. Tutkinnon perusteiden mukaisesti järjestettävä tietopuolinen opetus suunnitellaan työpaikan koulutusmahdollisuu-
det huomioon ottaen ja opiskelijan aikaisemmin hankittu osaaminen tunnistaen ja tunnustaen. Oppisopimuksen henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan kirjataan todetun tarpeen mukainen tietopuolisen koulutuksen sisältö ja neljännen kohdan mukainen tietopuolisten opintojen ajoittuminen koulutusajalle⁷⁴. Tietopuolinen koulutus voidaan hankkia oppisopimuskoulutuksen järjestäjän omasta organisaatiosta tai toiselta koulutuksen järjestäjältä. Oppisopimuksen suunnittelu-
vaiheessa oppisopimuskoulutuksen järjestäjän on selvitettävä tietopuolisen opetuksen hankintaan liittyvät kysymykset.

5) Vastuulliset kouluttajat

Asetuksen viides kohta edellyttää kirjaamaan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan vastuulliset kouluttajat⁷⁵. Työnantaja nimeää vastuullisen työpaikkakouluttajan, jonka tehtävä on huolehtia opiskelijan työpaikalla tapahtuvan koulutuksen suunnittelusta ja toteuttamisen järjestelyistä, sekä työpaikalla tapahtuvan oppimisen arvioinnista. Tietopuolisen koulutuksen, sekä tutkinnon järjestäjän organisaation ja yhteyshenkilöiden tiedot ovat myös tärkeitä oppisopimusopiskelijan ja –työnantajan kannalta. Henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa on hyvä olla riittävä informaatio henkilöistä joihin opiskelija ja työnantaja voivat olla yhteydessä koulutuksen aikana.

⁷⁴ AKA 6.2,4 § edellyttää kirjaamaan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan tietopuolisen koulutuksen ajoittumisen koulutusajalle

⁷⁵ AKA 6.2,5 § edellyttää kirjaamaan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan vastuulliset kouluttajat

6) Muut opintojen järjestämisen kannalta tarpeelliset seikat

Asetuksen kuudennessa kohdassa sanotaan laveasti, että henkilökohtaisessa opiskeluohjelmasta pitää ilmetä myös muut opintojen järjestämisen kannalta tarpeelliset seikat⁷⁶. Tällainen seikka voisi olla esimerkiksi näyttötutkinnon suorittamisen toteuttaminen osana oppisopimuskoulutusta. Olisi hyvä suunnitella sekä kirjata henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan tutkintotilaisuuksien määrä, alustava aikataulu ja toteuttamistapa. Näyttötutkinnon suorittamisen osalta on huomioitava, että useimmiten työnantaja järjestää mahdollisuuden tutkintotilaisuuteen työaikana työpaikalla, sekä järjestää työnantajan ja työntekijän edustajan arvioimaan tutkintosuoritusta. Mikäli tutkintotilaisuus järjestetään muualla kuin omalla työpaikalla, esimerkiksi oppilaitosympäristössä, on työnantajan ja opiskelijan oltava tietoisia järjestelyistä oppisopimusta solmittaessa. Nämä asiat pitäisi olla mahdollista tietää oppisopimusta solmittaessa, sillä tutkinnon järjestäjä on järjestämissuunnitelmassaan kuvannut tutkinnon järjestämisen yksityiskohtaisesti⁷⁷.

Muita opintojen järjestämisen kannalta tarpeellisia seikkoja ovat opiskelijan ja työnantajayrityksen erityispiirteiden huomioiminen ja mahdollisista koulutuksellisista erityisjärjestelyistä sopiminen. Opiskelijalle voidaan esimerkiksi hankkia lisäopetusta matemaattisissa aineissa tai opiskelija voi tarvita ammattikielen oppimiseen lisäopetusta jos opiskelijan äidinkieli on muu kuin koulutuksessa ja tutkinnon suorittamisessa käytetty kieli.

Henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa on otettava huomioon ja luettava hyväksi opiskelijan aikaisempi koulutus ja työkokemus. Opiskeluohjelmaan pitää kirjata suoritettujen tutkintojen tai tutkinnon osien lisäksi esimerkiksi suoritettut erillispätevyudet ja tutkintoon johtamattoman koulutuksen tuottama osaaminen. Työkokemuksen tuottaman osaamisen todentamiseen käytettäviä keinoja ovat muun muassa opiskelijan haastattelu koulutuksen suunnitteluvaiheessa ja ammatillista osaamista kartoittavat testit esimerkiksi www.osaan.fi verkkopalvelussa.

⁷⁶ AKA 6.2.6 § edellyttää kirjaamaan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan muut opintojen järjestämisen kannalta tarpeelliset seikat

⁷⁷ Näyttötutkinto-opas 2011, 49. Tutkinnon järjestäjä kuvaa tutkinnon järjestämissuunnitelmassa näyttöympäristöt ja näyttötutkintotilaisuuksien sisällön. Osa näytöistä voidaan suorittaa työpaikalla ja osa oppilaitoksessa. Järjestämissuunnitelmassa on myös kuvattuna missä vaiheessa tutkinnon perusteisiin sisältyvät erillispätevyudet suoritetaan. Tällaisilla seikoilla on vaikutus tutkinnon suorittamisen aikatauluun.

6.3 Oppisopimuksen vahvistaminen

Oppisopimuksen vahvistaminen on koulutuksen järjestäjän viranomaistehtävä. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä määrittelee oman organisaation hallintosäännössä vahvistamisen menettelyn. Oppisopimus voidaan vahvistaa, kun oppisopimus ja henkilökohtainen opiskeluohjelma on laadittu lain tarkoittamalla tavalla. Lisäksi koulutuksen järjestäjä ja työnantaja sopivat työnantajayritykselle maksettavasta koulutuskorvauksesta. Koulutuksen järjestäjän pitää varmistaa, että koulutustyöpaikalla on koulutuksen järjestämisen kannalta riittävästi tuotanto- ja palvelutoimintaa, tarpeellinen työvälineistö sekä ammattitaidoltaan, koulutukseltaan ja työkokemukseltaan pätevää henkilökuntaa, joka voidaan määrätä opiskelijan vastuulliseksi kouluttajaksi.⁷⁸

6.4 Henkilökohtaisen opiskeluohjelman merkitys

Henkilökohtainen opiskeluohjelma sisältää oppisopimusta solmittaessa sovitut yksittäisen oppisopimuksen koulutuksen järjestämistä raamittavat seikat. Näiden raamien mukaisesti koulutusta lähdetään toteuttamaan. Tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamista voidaan ja tuleekin jatkaa opintojen aikana. Mikäli myöhemmin saadaan lisää tietoa opiskelijan osaamisesta tai opintoihin liittyvien järjestelyjen ja ohjauksen tarpeesta suhteessa hakeutumisvaiheen tietoihin, tehdään tarvittavat muutokset opiskelijan oppisopimukseen, henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan ja henkilökohtaistamisasiakirjoihin. Muutostarpeita voi tulla myös työnantajan suunnasta esimerkiksi muuttuneiden työolosuhteiden vuoksi. Opiskelijalla taas voi olla henkilökohtaisia tarpeita oppisopimuksen muutoksiin. Työnantajan ja opiskelijan aloitteesta tehdään kirjallinen muutospyyntö oppisopimuskoulutuksen järjestäjälle. Muutospyynnön pohjalta oppisopimuskoulutuksen järjestäjä neuvottelee tarvittaessa koulutusosapuolten kanssa, hyväksyy muutoksen ja muuttaa oppisopimusta ja/tai henkilökohtaista opiskeluohjelmaa sekä tiedottaa muutoksista kaikkia osapuolia joita asia koskee. Henkilökohtainen opiskeluohjelma on siten ajantasainen sopimus koulutuksen toteutuksesta johon sopimusosapuolet voivat vedota.

⁷⁸ Lahtinen & Lankinen 2010, 184.

Henkilökohtainen opiskeluohjelma tulee laatia riippumatta siitä, toteutetaanko oppisopimus näyttötutkintoon valmistavana koulutuksena, ammatillisena peruskoulutuksena tai ei-tutkintoon valmistavana lisäkoulutuksena. Henkilökohtainen opiskeluohjelma on keskeinen oppisopimuskoulutuksen toteuttamista ja rahoituksen perusteena olevan toiminnan sisältöä kuvaava asiakirja.⁷⁹ Asiakirja koskee siten kaikkea oppisopimuskoulutusta ja oikeuttaa koulutuksen järjestäjän saamaan rahoituksen koulutuksen toteuttamiseen. Oppisopimuskoulutuksen kehittämisessä onkin otettava huomioon säädösten ja määräysten soveltuvuus eri koulutustavoitteisiin.

Henkilökohtaisen opiskeluohjelman merkitystä on linjattu myös yhdessä KHO:n päätöksessä. Tapauksessa, jossa oppisopimuskoulutuksen järjestäjä valitti OPM:n päätöksestä oppisopimuskoulutuksen järjestämiseen myönnetyn valtionusuuden palauttamisesta, KHO otti kantaa henkilökohtaisten opiskeluohjelmien merkitykseen oppisopimuskoulutuksen järjestämisessä. Oikeudellisessa arvioinnissa viitattiin ammatillisen koulutuksen lakiin sekä asetukseen ja todettiin, että henkilökohtaisesta opiskeluohjelman muodosta ja sisällöstä on annettu yksityiskohtaiset määräykset AKA:ssa. KHO totesi myös, että henkilökohtaisella opiskeluohjelmalla on sisältönsä perusteella keskeinen merkitys opiskelijan henkilökohtaisen oppisopimuskoulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Henkilökohtaisessa opiskeluohjelmassa määritellään työpaikalla tapahtuvan koulutuksen, tietuopuolisten opintojen ja opintojen tukitoimien kokonaisuus, eli oppisopimuskoulutuksen sisältö.⁸⁰ Jos henkilökohtaista opiskeluohjelmaa ei ole laadittu, ei koulutus ole oppisopimuskoulutusta, eikä sitä voida rahoittaa rahoituslain mukaisesti⁸¹. Näin ollen kirjallisen henkilökohtaisen opiskeluohjelman puuttuessa tuen myöntäjällä on oikeus perusteettoman edun takaisinperintään.

Oppisopimuksen työsopimusluonteen vuoksi opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että esimerkiksi keskeisten työtehtävien kuvaamisella on olennainen merkitys myös opiskelijan oikeusturvan kannalta. Oppisopimus on kirjallinen työsopimus. Näin ollen kaikkien sopijapuolten kannalta on merkityksellistä, että oppisopimukseen ja siihen liitettävään henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan kirjaetaan konkreettisesti ja yksityiskohtaisesti kaikki oppisopimuskoulutukseen liitty-

⁷⁹ Oppisopimuskoulutuksen laadun kehittäminen 2011, 13.

⁸⁰ KHO 921/1/09

⁸¹ Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009

vät seikat. Kuvaamalla tutkinnon perusteiden mukaiset työtehtävät ja tietopuolinen koulutus riittävän tarkasti ja tutkinnon perusteisiin nojaten, sekä aikataulutamalla tutkintoon valmistava koulutus, voidaan varmistua, että oppisopimus on sisällöltään ja kestoaltaan asianmukainen. Näin varmistutaan siitä, että kukin sopijapuoli tietää oikeutensa, vastuunsa ja velvoitteensa.⁸²

Henkilökohtainen opiskeluohjelma on siis laadittava asetuksen mukaisesti ja liitettävä oppisopimukseen, jotta koulutus olisi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslaissa tarkoitettua oppisopimuskoulutusta. Toisaalta oppisopimusta ei voida vahvistaa, jos henkilökohtaista opiskeluohjelmaa ei ole laadittu. Oppisopimukseen ja henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan tehtävät muutokset tulee tehdä kirjallisesti. Muutokset tulee vahvistaa oppisopimusosapuolien allekirjoituksella. Henkilökohtainen opiskeluohjelma on kuvaus oppisopimusopiskelijan koulutuksen sisällöstä. Se on oikeudellisesti osapuolia sitova, oikeuksia sekä velvollisuuksia luova asiakirja. Asiakirjan laatiminen, säilyttäminen ja arkistointi on oppisopimuskoulutuksen järjestäjän vastuulla.

⁸² OKM 2011, 35.

7 HENKILÖKOHTAISTAMINEN OPPISOPIMUSKOULUTUKSESSA

OPH on antanut AAKL 8.3 §:n nojalla henkilökohtaistamismääräyksen. Henkilökohtaistamismääräystä on velvoittavana noudatettava. Koulutuksen järjestäjä ei voi jättää noudattamatta määräystä tai poiketa siitä. Koulutuksen järjestäjän tulee toimia henkilökohtaistamisen periaatteiden mukaisesti. Koulutuksen järjestäjän tulee toimia niin, että näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneet saavat asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta sekä muita, yhteisesti sovittavia tukimuotoja ja palveluja näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, näyttötutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisessa.⁸³ Henkilökohtaistamismääräys koskee myös näyttötutkintoon valmistavaa oppisopimuskoulutusta ja sen yhteydessä suoritettavia tutkintoja.

Henkilökohtaistaminen on yhteistyötä opiskelijan, näyttötutkinnon järjestäjän, tutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Henkilökohtaistamisen tavoitteena on yksilön osaamisen kehittäminen hänen omista lähtökohdistaan⁸⁴. Henkilökohtaistamisessa korostuu opiskelijan opintojen yksilöllistäminen. Arvioinnin henkilökohtaistamisella pyritään opiskelijan osaamisen osoittamiseen oikea-aikaisesti, sekä opiskelija- ja työelämlähtöisellä tavalla. Oppimisen henkilökohtaistamisen painopiste on toiminnoissa, joilla vahvistetaan opiskelijoiden itsetuntemusta ja kykyä arvioida itseään ihmisenä ja oppijana.⁸⁵

Oppisopimuskoulutus on aina sisältänyt henkilökohtaistamisen elementtejä koulutuksen toteutuksessa. Oppisopimuskoulutusta on toteutettu hyödyntäen laajasti työpaikan oppimisympäristöjä ja työpaikalla olevaa osaamista. Tämä ns. työpaikkakohtaistaminen sisältyy henkilökohtaistamiseen. Työpaikkakohtaistaminen on olennainen osa oppisopimuskoulutusta ja se voisi olla näkyvämmässä roolissa oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamisen erityispiirteinä.

⁸³ Henkilökohtaistamismääräys 2006, 4.

⁸⁴ Raivola ym. 2007, 180.

⁸⁵ Oppisopimusopiskelijan oppimisen henkilökohtaistaminen ja oppimismahdollisuudet työpaikalla 2011, 32.

7.1 Henkilökohtaistaminen vaiheittain

Henkilökohtaistamista voidaan tarkastella myös eri vaiheiden näkökulmasta; näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuminen, näyttötutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen. Pirkanmaan oppisopimuskeskus on oppisopimuskoulutuksen järjestämiseen erikoistunut alueellinen toimija. Oppisopimuskeskukseen otetaan yhteyttä usein silloin kun ollaan lähtökohtaisesti kiinnostuneita oppisopimuksesta koulutusmuotona. Hakeutumisvaiheen henkilökohtaistaminen käynnistyy siten usein henkilön tai työnantajan tarpeesta kehittää osaamistaan. Mikäli oppisopimus ei ole hakeutujalle sopivin koulutusmuoto, henkilö ohjataan muiden koulutuspalvelujen pariin.

Hakeutumisvaiheen henkilökohtaistaminen dokumentoituu kun opiskelijaksi aikova toimittaa oppisopimuskeskukselle ilmoittautumistiedot oppisopimuskoulutukseen. Ilmoittautumistietojen perusteella valmistellaan oppisopimus ja henkilökohtainen opiskeluohjelma. Näitä tietoja täydennetään sopimusta solmittaessa työpaikkakäynnillä. Tietopuolisen koulutuksen suunnitelma tehdään yhteistyössä tietopuolisen koulutuksen järjestäjän vastuopettajan kanssa. Tarvittaessa konsultoidaan tutkinnon järjestävän oppilaitoksen tutkinnon henkilökohtaistajaa, jotta oppisopimus ja henkilökohtainen opiskeluohjelma on tutkinnon suorittamisen näkökulmasta oikein laadittu. Tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon järjestäjälle oppilaitokselle annetaan tiedoksi opiskelijan henkilökohtainen opiskeluohjelma tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon suorittamisen järjestämiseksi. Henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan kirjataan käytännössä näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisvaiheen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisvaiheen henkilökohtaistamisen tiedot. Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen on tutkinnon järjestävän oppilaitoksen tehtävä (kuvio 3).

<p>NÄYTTÖTUTKINTOON JA SIIHEN VALMISTAVAN KOULUTUKSEEN HAKEUTUMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN</p>	<p>TARVITTAVAN AMMATTIT AidON HANKKIMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN</p>	<p>NÄYTTÖTUTKINNON SUORITTAMISEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN</p>
<p>oppisopimuskoulutuksen järjestäjä vastaa koulutustarpeen kartoittamisesta ja koulutusedellytysten varmistamisesta</p>	<p>oppisopimuskoulutuksen järjestäjä vastaa työpaikalla tapahtuvan koulutuksen ja oppilaitos tietopuolisen koulutuksen suunnittelusta ja henkilökohtaistamisesta</p>	<p>järjestämissopimuksen solminut tutkinnon järjestäjä vastaa näyttötutkinnon suorittamisen suunnittelusta ja henkilökohtaistamisesta</p>

KUVIO 3. Henkilökohtaistaminen oppisopimuskoulutuksessa vaiheittain

Henkilökohtaistamisen toteutumista on arvioitava tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen edetessä osapuolten keskenään sopimalla tavalla⁸⁶. Opiskelija käy säännöllisesti läpi henkilökohtaistamissuunnitelmaansa yhdessä henkilökohtaistajan kanssa. Koska tavoitteena on tutkinto, henkilökohtaistamisen painopiste on tutkinnon suorittamisessa. Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen ja henkilökohtaisen näyttösuunnitelman laatiminen tapahtuu tutkinnon järjestämissopimuksen solmineen oppilaitoksen toimesta. Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisella voi olla vaikutuksia valmistavan koulutuksen henkilökohtaistamiseen ja henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan. Sen vuoksi on erityisen tärkeää, että koulutuksen ja tutkinnon järjestäjän yhteistyö on jatkuvaa ja toimivaa.

7.2 Henkilökohtaistamisen toteutumisen seuranta ja valvonta

Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän tehtävänä on seurata ja valvoa henkilökohtaistamisen toteutumista. Tähän tehtävään ei ole olemassa määräyksiä tai ohjeita joiden mukaisesti oppisopimuskoulutuksen järjestäjää velvoitettaisiin toimimaan. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjät ovat luoneet kukin omat toimintamallinsa, jonka mukaisesti tehtävä toteutetaan. Yksi tapa seurantaan ja valvontaan on henkilökohtaistamisasiakirjojen toimittaminen oppisopimuskoulutuksen järjestäjälle koulutuksen eri vaiheissa. Henkilökohtaistamisasiakirjat ovat oppilaitosten laatimia ja siten hyvin erinäköisiä. Osa henkilökohtaistamisasiakirjoista

⁸⁶ Henkilökohtaistamismääräys 2006, 5 §.

sisältää useita sivuja, joista alkuvaiheessa täytetään vain murto-osa. Näiden asiakirjojen kerääminen on työlästä, säilyttäminen vie joko hyllymetrejä tai sähköistä tallennustilaa ja asiakirjojen informatiivisuus sekä lisäarvo seurannan ja valvonnan välineenä on oppisopimuskoulutuksen järjestäjän kannalta kyseenalainen.

Pirkanmaan oppisopimuskeskuksessa hyväksi todettu seurannan ja valvonnan käytäntö on yhteiset palaverit tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon järjestävän oppilaitoksen kanssa. Palavereissa käsitellään oppisopimuskoulutettavien tilanne opiskelijakohtaisesti. Näistä palavereista tehdään muistiot, jotka oppisopimuskoulutuksen järjestäjä tallentaa ja toimittaa tiedoksi palaveriin osallistuneille. Palaverissa saatujen tietojen perusteella parannetaan toimintaa ja tehdään tarvittavia toimenpiteitä opiskelijoiden opintojen edistämiseksi. Opiskelijoilta kerätään palautetta säännöllisesti opiskelijakyselyllä ja opiskelijoilla on mahdollisuus antaa palautetta työpaikalla tapahtuvan oppimisen väliarvioinnin yhteydessä. Opiskelijakyselyyn on laadittu kysymykset henkilökohtaistamisen toteutumisesta. Palaute käsitellään ja tehdään tarvittavat toimenpiteet opiskelijan opintojen edistämiseksi. Yksi seurannan ja valvonnan väline on myös oppilaitoksen tutkintolaskutuksen yhteydessä saatu informaatio. Laskutustiedot kirjataan opiskelijahallintajärjestelmään, jossa tietoja voidaan tarkastella ja verrata niitä henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan. Mahdollisista poikkeamista voidaan tehdä selvitys opiskelijan ja oppilaitoksen kanssa. Tarvittaessa käynnistetään neuvottelut oppisopimuksen ja henkilökohtaisen opiskeluohjelman muuttamiseksi⁸⁷.

7.3 Dokumentointi ja arkistointi

Henkilökohtaistaminen on dokumentoitava kaikissa kolmessa vaiheessa. Henkilökohtaistamismääräyksen mukaisesti dokumentointi kootaan henkilökohtaistamista koskevaksi asiakirjakokonaisuudeksi. Millainen henkilökohtaistamista koskeva asiakirjakokonaisuus on, siitä ei ole määräystä tai mallia. Asiakirjako-

⁸⁷ Mikäli tutkinnon suorittaminen ei toteudu oppisopimuksessa sovitun oppiajan puitteissa, voidaan neuvotella oppiajan jatkosta opiskelijan ja työnantajan kanssa. Oppiajan jatkaminen edellyttää kaikkien sopimusosapuolien hyväksyntää. Oppisopimus ja henkilökohtainen opiskeluohjelma päivitetään tässä yhteydessä.

konaisuuden kokoamisen vaatimus tuottaa oppisopimustoimijoille ongelmia käytännön toiminnassa.

Henkilökohtaistamisen asiakirjakokonaisuuteen kuuluu näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen, tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen, sekä näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisen asiakirjat. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän vastuu asiakirjojen laatimisesta on selkein hakeutumisvaiheen sekä tarvittavan ammattitaidon hankkimisen, eli valmistavan koulutuksen henkilökohtaistamisesta. Joidenkin tulkintojen mukaan henkilökohtainen opiskeluohjelma vastaakin dokumenttina näiden vaiheiden henkilökohtaistamisasiakirjaa, joten se on automaattisesti oppisopimuskoulutuksen järjestäjän hallussa ja arkistoitavana. Kuten aiemmin todettiin, henkilökohtainen opiskeluohjelma on sisältönsä puolesta kattava valmistavan koulutuksen hakeutumisvaiheen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistamisen dokumentti. Ristiriitaista on vain se, että dokumentti on oppisopimuksen liite, sopimusasiakirja. Voiko se samalla olla myös henkilökohtaistamismääräyksessä tarkoitettu henkilökohtaistamisasiakirja?

Näyttötutkinnon suorittamisen henkilökohtaistaminen ja henkilökohtaisen näyttösuunnitelman laatiminen kuuluu tutkinnon järjestämissopimuksen tehneelle oppilaitokselle. Tutkinnon suorittamiseen liittyy myös osaamisen arviointia, esimerkiksi aiemmin hankitun osaamisen tunnustamisen muodossa. Koska oppisopimuskoulutuksen järjestäjä ei ole sopimussuhteessa tutkinnon anto-oikeuden omaavan tutkintotoimikunnan kanssa, ei oppisopimuskoulutuksen järjestäjä ole osallinen tutkinnon suorittamisen prosessissa siten kuin tutkinnon järjestäjä. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä on tutkinnon hankkija. Voidaanko edellyttää että tutkinnon järjestävä oppilaitos toimittaa henkilön arviointia koskevia asiakirjoja oppisopimuskoulutuksen järjestäjälle? Jos toimittaa, voidaanko edellyttää, että asiakirjat toimitetaan alkuperäisenä ja oppisopimuskoulutuksen järjestäjä kokoaa henkilökohtaistamisasiakirjakokonaisuuden arkistoonsa? Entä milloin asiakirjat tulisi toimittaa oppisopimuskoulutuksen järjestäjälle ja millainen säilytysaika asiakirjoille edellytetään?

Henkilökohtaistamismääräyksen mukaisesti tutkinnon suorittaja ja koulutuksen järjestäjä sekä tarvittaessa tutkinnon hankkija allekirjoittavat henkilökohtaistamisasiakirjan ja siihen mahdollisesti tehtävät muutokset. Kun toimijoita on eri organisaatioista, kuten Pirkanmaan oppisopimuskeskuksen järjestämässä oppi-

sopimuskoulutuksessa aina on, henkilökohtaistamisasiakirjaan tehtävien muutosten allekirjoittamisen velvoite herättää kysymyksiä. Oppisopimuksen henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan tehtävät muutokset tehdään aina kirjallisesti, vahvistaen ne opiskelijan ja työnantajan allekirjoituksella. Jos tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisasiakirjaan tehdään muutoksia, ne tehdään tutkinnon järjestävän oppilaitoksen toimesta. Tässä vaiheessa henkilökohtaistamisasiakirjoja ei ole koottu asiakirjakokonaisuudeksi, koska molemmat toimijat arkistoivat asiakirjat oman arkistosääntönsä mukaan. Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisessa tehtävillä muutoksilla voi olla vaikutus myös henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan. Muutoksia henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan ei voi tehdä ilman oppisopimuskoulutuksen järjestäjän hyväksymistä. Näin ollen muutosten tekemisen muutosäännöksetkin teettävät ongelmia oppisopimuskoulutuksen järjestäjän näkökulmasta.

Henkilökohtaistamismääräyksen viimeisessä lauseessa sanotaan, että asiakirjaan ei saa sisällyttää salassa pidettäviä tietoja.⁸⁸ Vuonna 2012 ilmestyneessä Arvioinnin oppaassa sanotaan että henkilökohtaistamisasiakirja on osa näyttötutkinnon arviointiaineistoa. Lisäksi mainitaan, että henkilökohtaistamista koskevat asiakirjat ovat salassa pidettäviä ja viitataan edellä mainittuun lakiin.⁸⁹ Jos henkilökohtaistamisasiakirja sisältää opiskelijan arviointia ja henkilön ominaisuuksia kuvaavaa aineistoa, on asiakirja salassa pidettävä. Henkilökohtaistamismääräys ja tulkinta henkilökohtaistamisasiakirjoista osaksi arviointiaineistoa ovat ristiriidassa keskenään.

Kaikkiaan arkistoitavaan näyttötutkintojen arviointiaineistoon lukeutuu Arvioinnin oppaan mukaisesti seuraavat asiakirjat:

- näyttötutkintojen järjestämissopimus
- näyttötutkinnon järjestämissuunnitelma
- arvioijaluettelo
- henkilökohtaistamista koskeva asiakirja, johon dokumentoidaan näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen, tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen henkilökohtaistaminen

⁸⁸ Henkilökohtaistamismääräys 2006, 5 §, laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999).

⁸⁹ Arvioinnin opas 2012, 102-103. Tekstissä viitataan julkisuuslain (621/1999) 24 §:ään.

- näyttötutkintotilaisuuksien aikana syntyvät asiakirjat: arviointilomakkeet, arviointiesitys tutkinnon osan suorittamisesta, yhteenveto koko tutkinnon suorittamisesta, tutkinnon suorittajan itsearviointi, tutkinnon suorittajan tuottamat dokumentit ja tuotokset, kirjeenvaihto tutkintotoimikunnalle, arvioinnin oikaisuun liittyvät asiakirjat
- asiakirjat, jotka lähetetään tutkintotoimikunnalle, mutta joista näyttötutkinnon järjestäjän arkistoon jää kopiot: tutkintotodistus, todistus tutkinnon osan tai osien suorittamisesta, arviointiesitys tutkinnon osan suorittamisesta, tutkintotoimikunnalle lähetettävä yhteenveto koko tutkinnon suorittamisesta
- näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen liittyvät dokumentit: osallistumistodistus tutkintoon ja tutkinnon osaan valmistavasta oppisopimuskoulutuksesta ja sen liitteenä oppisopimuskoulutuksesta annetut tietopuolisten opintojen ja työpaikalla tapahtuvan koulutuksen arvioinnit, opintosuorituksia koskevat tiedot⁹⁰

Arvioinnin oppaassa ohjeistetaan että näyttötutkinnon järjestäjällä on vastuu näyttötutkinnon järjestämisessä ja henkilökohtaistamisessa syntyvien arviointia koskevien asiakirjojen säilyttämisestä vaaditun ajan.⁹¹ Näyttötutkinnon järjestäjää ei ole määritelty oppaan käsitteistössä. Näyttötutkinnon järjestämissopimus on määritelty siten, että se on tutkintotoimikunnan tekemä sopimus koulutuksen järjestäjän tai muun yhteisön tai säätiön kanssa näyttötutkinnon järjestämisestä⁹². Näin ollen näyttötutkinnon järjestäjä on se taho jolla on näyttötutkinnon järjestämissopimus. Oppaan mukaan edellisessä kappaleessa luetellut asiakirjat olisivat näyttötutkinnon järjestäjän arkistoitava. Osa asiakirjoista on kuitenkin oppisopimuskoulutuksen järjestäjän asiakirjoja. Näitä ovat valmistavaan koulutukseen liittyvät asiakirjat. Esimerkiksi Pirkanmaan oppisopimuskeskuksen näkökulmasta ei olisi mahdollista luovuttaa asiakirjoja tutkinnon järjestäjälle. Eikä Pirkanmaan oppisopimuskeskusta voida katsoa tutkinnon järjestäjäksi, koska sillä ei ole järjestämissopimuksia tutkintotoimikunnan kanssa. Tutkintotoimikunta ei voi tämän vuoksi myöskään valvoa Pirkanmaan oppisopimuskeskuksen toimintaa. Valvonta kohdistuu tutkinnon järjestämisoikeuden saaneeseen toimi-

⁹⁰ Arvioinnin opas 2012, 103-104.

⁹¹ Arvioinnin opas 2012, 104.

⁹² Arvioinnin opas 2012, 121.

jaan. Edellä kuvattujen seikkojen vuoksi on vaikea ratkaista henkilökohtaistamisasiakirjakokonaisuuden arkistointivastuu.

Kansallisarkiston antaman määräyksen mukaan oppisopimuskoulutuksessa järjestämisessä pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja ovat opintosuoritus/arvostelukortit (sisältävät arvosanoja) ja tutkintotodistusjäljennökset, mikäli tietoja ei ole siirretty opintosuorituskorttiin/arvostelukorttiin. Ammatillisessa lisäkoulutuksessa ja näyttötutkintoon valmistavassa koulutuksessa pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja ovat näyttötutkinnon tutkintotodistukset, mikäli tietoja ei ole tallennettu opintorekisteriin.⁹³ Kun tutkintotodistus tai todistus tutkinnon osan/osien suorittamisesta on annettu, arvioinnin oikaisuaika on kulunut umpeen tai arvioinnin oikaisupyyntö on käsitelty tutkintotoimikunnassa, voidaan asiakirjat todistuksia lukuun ottamatta hävittää tai palauttaa tutkinnon suorittajalle⁹⁴.

Oppisopimus ja henkilökohtainen opiskeluohjelma eivät ole pysyvästi säilytettäviä asiakirjoja. Näihin asiakirjoihin sovelletaan kunnallisten asiakirjojen arkistointisäännöksiä, joista ohjeita antaa Kuntaliitto. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä laatii lainsäädännön ja ohjeiden mukaan organisaationsa arkistonmuodostussuunnitelman ja noudattaa sitä arkistoinnissaan. Kuntaliiton arkistointiohjeessa henkilökohtaistamisasiakirjoja ei ole erikseen mainittu⁹⁵. Arkistointiohje on vuodelta 2003 ja termistö oppisopimuskoulutuksessa sekä ammatillisessa aikuis-koulutuksessa on muuttunut. Kuntaliiton suosituksen mukaan AKL:n, AKA:n, AAKL:n ja AAKA:n perusteella laadittujen oppisopimuskoulutuksen järjestämistä koskevien asiakirjojen säilytysaika on voimassaoloaika + 10 vuotta / 2 vuotta. Huomautuksena suosituksessa on oikeusturvan huomioiminen. Näitä asiakirjoja ovat:

- oppisopimuskoulutusta koskevat opetusohjelmat
- opiskelijan ja oppilaitoksen väliset sopimukset

⁹³ Arkistoinnista säädetään Arkistolaisissa (831/1994). Arkistolain 5 §:n nojalla on annettu asetus Arkistolaitoksesta (832/1994), jonka 2.1 §:n mukaan Kansallisarkisto ohjaa Arkistolain mukaisen arkistonmuodostajien arkistointia. Kansallisarkiston normin mukaiset kunnallisen opetus-toimen pysyvästi säilytettävät asiakirjat ammatillisessa koulutuksessa ja ammatillisessa aikuis-koulutuksessa löytyy luettelona Arkistolaitoksen internet-sivuilta: Pysyvästi säilytettävät kunnalliset opetustoimen asiakirjat liite.

⁹⁴ Arvioinnin opas 2012, 104.

⁹⁵ Kuntaliitto 2003.

- oppisopimuskoulutusta koskevat yhteistoimintasopimukset muiden koulutukseen osallistuvien kanssa
- koulutuskertomukset (sis. työssäoppimisen väli- ja loppuarvioinnin, työssäoppimisen palautteet)
- koulutuskorvaushakemukset⁹⁶

Vastaavasti ammatillisen lisäkoulutuksen ja näyttötutkinnon valmistavan koulutuksen järjestäjää ohjeistetaan AAKL:n ja AAKA:n perusteella laadittujen asiakirjojen säilyttämisessä. Asiakirjat joita säilytetään opiskeluajan + oman tarpeen mukaisesti (niin kauan kuin tutkinnon suorittaminen on mahdollista) ovat:

- henkilökohtaiset näyttösuunnitelmat
- näyttöaineistot⁹⁷

Ohjeistuksessa käytetään termiä henkilökohtainen näyttösuunnitelma. Tänä päivänä näyttötutkinnoissa puhutaan tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisesta. Ohjeen mukaan henkilökohtaisen näyttösuunnitelman säilytys ja arkistointivelvollisuus näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjällä päättyy kun oppiaika on päättynyt. Pitäisikö tämä asiakirja liittää alkuperäisenä henkilökohtaistamisasiakirjakokonaisuuteen, jonka koulutuksen järjestäjä eli oppisopimustoimija on velvoitettu kokoamaan? Kun osaaminen on osoitettu ja todistus tutkinnon tai tutkinnon osan suorittamisesta on annettu, tutkinnon henkilökohtaistamisen asiakirjoilla ei ole käytännössä merkitystä. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjä on kuitenkin velvoitettu säilyttämään pysyvästi tutkintotodistusten kopiot.

Henkilökohtaistamisen dokumentointi ja arkistointi oppisopimuskoulutuksessa on oppisopimuskoulutuksen järjestäjän näkökulmasta monimutkainen. Oppisopimuskoulutusta koskevassa selvityksessä 2009 otettiin kantaa oppisopimuskoulutuksen byrokratiaan ja toivottiin sen vähentämistä⁹⁸. Aikuisten näyttötutkintojärjestelmän tutkimuksessa 2007 pohdittiin, että pitäisikö valmistava koulutus ja näyttöjen järjestäminen erottaa toisistaan paitsi rahoituksellisesti myös toiminnallisesti. Samassa tutkimuksessa eräs koulutuksen järjestäjän edustaja

⁹⁶ Kuntaliitto 2003, 36.

⁹⁷ Kuntaliitto 2003, 38.

⁹⁸ Suomalainen 2009, 27.

totesi, että näyttötutkintojärjestelmästä voi tulla oppisopimuskoulutuksena raskas. Syynä tähän mainittiin tutkinnon suorittajien ja yritysten vaikeus hahmottaa erilaisten sopimusten, suunnitelmien, arviointien ja toimintakäytäntöjen yhteys.⁹⁹ Jos järjestelmä kokonaisuudessaan vaikuttaa alan ammattilaisista monimutkaiselta, miltä se näyttää opiskelijan ja työnantajan silmissä? Entä miten edistettäisiin prosessin toimivuutta ja vältettäisiin saman työn tekemistä kahteen kertaan?

⁹⁹ Raivola ym 2007, 163, 165.

8 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää mikä on oppisopimuskoulutuksen järjestäjän vastuu näyttötutkintoperusteisesti järjestettävän oppisopimuskoulutuksen ja tutkinnon henkilökohtaistamisen dokumentoinnissa ja asiakirjojen arkistoinnissa. Täsmentävänä kysymyksenä selvitettiin oppisopimuksen henkilökohtaisen opiskeluohjelman rooli ja suhde henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjakokonaisuuteen. Opinnäytetyö on tehty verkostomaisesti toimivan oppisopimuskoulutuksen järjestäjän näkökulmasta, jollainen toimeksiantaja Pirkanmaan oppisopimuskeskus on. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on lainopillinen.

Työssä selvitettiin voimassa olevan lainsäädännön velvoitteet oppisopimuskoulutuksen järjestäjälle. Lainsäädännön tulkinnan teki haastavaksi se, että oppisopimuskoulutuksen lainsäädäntöön liittyvää kirjallisuutta ei juuri ole. Opinnäytetyössä yhdistettiin erityyppisten lähteiden tuottamaa informaatiota. Lainsäädäntöä sekä määräyksiä tulkittiin oppaiden, ohjeiden ja muiden aihetta käsittelevien tekstien avulla. Tutkimuksessa löydettiin ristiriitaisuuksia säädösten ja ohjeiden välillä.

Työssä selvitettiin myös henkilökohtaisen opiskeluohjelman roolia. Todettiin, että se on oppisopimuksen liite, joka osoittaa järjestettävän koulutuksen olevan opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslaissa tarkoitettua oppisopimuskoulutusta. Asiakirja on osa oppisopimusta ja sisältää oppisopimuksen koulutukselliset tiedot. Henkilökohtainen opiskeluohjelma sisältää sellaisia tietoja joita ammatillisen aikuiskoulutuslain nojalla annettu henkilökohtaistamismääräys edellyttää kirjaamaan näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen sekä tarvittavan ammattitaidon hankkimisen vaiheissa henkilökohtaistamista koskevaan asiakirjaan.

Työssä todettiin, että henkilökohtaistamismääräystä edeltäneessä opetushallituksen henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteiden määräyksessä mainittiin erikseen oppisopimuskoulutusta koskevasta ammatillisen koulutuksen asetuksesta, jossa oli ja on edelleen oma pykälä henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisesta. Voimaan astuessaan (2007) henkilökohtaistamismääräys kumosi henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisesta annetun asetuksen, mutta oppisopimuskoulutukseen jäi voimaan ammatillisen koulutuk-

sen asetuksen velvoite laatia henkilökohtainen opiskeluohjelma. Sen lisäksi henkilökohtaistamismääräys tuli oppisopimuskoulutuksen järjestäjää velvoittavaksi näyttötutkintoperusteisessa koulutuksessa. Edellä kuvattuun historiatietoon perustuen henkilökohtainen opiskeluohjelma on voitu tulkita henkilökohtaistamisasiakirjaksi. Toisaalta kahden eri lainsäädännön pohjalta annetut asetukset ja määräykset ovat saattaneet johtaa samojen tietojen kirjaamiseen kahden eri dokumenttiin.

Opinnäytetyössä tutkittiin oppisopimuskoulutuksen järjestäjän vastuuta henkilökohtaistamisen dokumentoinnissa. Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen vaiheissa henkilökohtaistaminen dokumentoituisi luontevasti oppisopimuskoulutuksen järjestäjän laatimaan henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän on tehtävä muutokset henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan, kun opiskelija ja työnantaja kirjallisesti esittävät muutospyyntö ja oppisopimuskoulutuksen järjestäjä hyväksyy sen. Tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon järjestäjät saavat tiedoksi oppisopimuksen henkilökohtaisen opiskeluohjelman, jonka pohjalta henkilökohtaistamista voitaisiin jatkaa. Tämä edellyttää kuitenkin tietopuolisen koulutuksen henkilökohtaistamiseen omia dokumentteja, jotka täydentävät henkilökohtaista opiskeluohjelmaa. Mikäli tietopuolisen koulutuksen ja tutkinnon henkilökohtaistaminen muuttaisi henkilökohtaista opiskeluohjelmaa, siitä tulisi neuvotella myös oppisopimuskoulutuksen järjestäjän kanssa. Oppisopimuskoulutuksen järjestäjän vastuu on varmistaa, että muutokset sopivat kaikille osapuolille ja hyväksyä muutokset opiskeluohjelmaan.

Näyttötutkinnon henkilökohtaistamisesta todettiin, että se kuuluisi lähinnä näyttötutkinnon järjestävälle oppilaitokselle. Näyttötutkinnon järjestäjä on järjestämissopimuksessa saanut tutkinnon järjestämisluvan tutkintokohtaiselta tutkintotoimikunnalta, joka on tutkintojen järjestämistä valvova elin. Tutkintotoimikunta ja oppisopimuskoulutuksen järjestäjä eivät ole keskenään sopimussuhteessa.

Tutkinnon suorittamisen henkilökohtaistamisasiakirjan säilyttämisestä todettiin, että tutkinnon järjestävä oppilaitos voi hävittää tai palauttaa tutkintoa koskevat asiakirjat opiskelijalle kun tutkinto on suoritettu tai sitä ei ole enää mahdollisuus suorittaa, arvioinnin oikaisuaika on kulunut umpeen tai oikaisupyynnö on käsitelty. Niin kauan kuin edellä mainitut seikat eivät täyty, on tutkinnon järjestäjällä oltava kaikki tutkinnon suorittamiseen liittyvät dokumentit hallussaan. Tutkinnon

järjestämiseen ja arviointiin liittyvien seikkojen lisäksi on huomioitava että tutkintotoimikunnalla on oikeus pyytää haluamansa näyttötutkinnon suorittajan henkilökohtaistamista koskeva asiakirja nähtäväkseen valvoakseen tutkintojen järjestämistä. Henkilökohtaistamista koskevan asiakirjakokonaisuuden kokoamisen vaatimuksen täyttämiseksi oppisopimuskoulutuksen järjestäjä voi kerätä alkupe- räiset tutkinnon henkilökohtaistamisasiakirjat arkistoonsa vasta kun koko tutkin- to- ja oppisopimusprosessi on saatu päätökseen. Tällöin tutkinnon suorittami- sen henkilökohtaistaminen liitettäisiin henkilökohtaiseen opiskeluohjelmaan ja arkistoitaisiin kuten oppisopimus.

Yhteenvedona voidaan todeta, että asiakirjojen arkistointikysymyksen ongelman ydin on koulutuksen järjestäjään kohdistuva henkilökohtaistamisen asiakirjako- konaisuuden kokoamisen vaatimus. Verkostomaisesti toimiva oppisopimuskou- lutuksen järjestäjä, kuten Pirkanmaan oppisopimuskeskus, hankkii tietuolisen koulutuksen ja tutkinnon muilta koulutuksen / tutkinnon järjestäjiltä. Henkilökohtaistamista tehdään ja dokumentoidaan eri tahoilla, mutta koulutuksen järjestä- jällä on velvollisuus osoittaa henkilökohtaistamisen asianmukainen toteutumisen ja koota henkilökohtaistamista koskeva asiakirjakokonaisuus.

Opinnäytetyö osoitti, että Pirkanmaan oppisopimuskeskus ei pysty käytännössä suoraan soveltamaan ohjeistuksia joita henkilökohtaistamisen dokumentoinnista ja arkistoinnista on annettu. Käytännön ongelmien ratkaisemiseksi ja oppisopi- muskoulutuksen kehittämiseksi opinnäytetyön pohjalta voidaan esittää kysy- myksiä, sekä pyytää ohjeistusta opetushallitukselta. Lisäksi selvityksen perus- teella voitaisiin esittää kehittämissuhteita opetushallitukselle ja opetus- ja kulttuuriministeriölle oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamisen ongelmien ratkaisemiseksi. Yhtenä kehittämissuhteena voitaisiin esittää oppisopimus- koulutukselle omaa henkilökohtaistamismääräystä. Oppisopimuskoulutusta koskevassa henkilökohtaistamismääräyksessä voitaisiin huomioida koulutus- muodon erityispiirteet ja tukea niiden toteutumista. Asiakirjojen tuottamiseen, säilyttämiseen ja arkistointiin voitaisiin myös luoda tosiallista toimintaa tukeva malli.

Jos oppisopimuskoulutuksen järjestäjää koskevaan henkilökohtaistamisen do- kumentointi- ja arkistointivelvoitteeseen saataisiin täsmällisemmät ohjeet tai oppisopimuskoulutusta koskeva henkilökohtaistamismääräys, voitaisiin seuraava- vana askeleena lähteä kehittämään dokumentointitapoja. Tulevaisuudessa

asiakirjojen saavutettavuus ja ajantasaisuus voitaisiin varmistaa oppisopimuskoulutukseen soveltuvalla tietojärjestelmällä. Tietojärjestelmän pitäisi olla helpokäyttöinen sekä saatavilla ajasta ja paikasta riippumatta. Oppisopimuskoulutusta järjestetään tulevaisuudessakin useiden eri toimijoiden verkostossa, jonka tehtävänä on palvella yksilöllisesti jokaista opiskelijaa ja heidän työnantajiaan. Haastavinta lienee saada toimijat sitoutumaan järjestelmän käyttöön.

LÄHTEET

ALVAR. Näyttötutkinnot.fi –portaali. Luettu 9.12.2012.
<http://www.nayttotutkinnot.fi/kasitteisto.htm>.

Arkistolaitos. Pysyvästi säilytettävät kunnalliset opetustoimen asiakirjat liite. Luettu 16.12.2012. <http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/normit/liitteet/saeilytettaevaet-kunnalliset-opetustoimen-asiakirjat-liite/>

Arvioinnin opas, Ammatilliset peruskoulutus, Näyttötutkinnot. Oppaat ja käsikirjat 2012:9. Opetushallitus. Tampereen Yliopistopaino Oy.

Botska, M. 2003. Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat. Määräykset ja suositukset. Opetustoimi. Suomen Kuntaliitto. Helsinki. Luettu 28.12.2012.
http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=348.

Isotalo, E. 2011. Aikuisten oppisopimuskoulutus ja henkilökohtaistaminen näyttötutkinnoissa – case MJKinstituutti. Laurea ammattikorkeakoulu. Liiketalous, juridiikka. Opinnäytetyö.
https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37675/Isotalo_Eija.pdf?sequence=1

Järvinen, S. 2011. Oppisopimusopiskelijan lomauttaminen ja oppisopimuksen päättäminen. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta.

Lahtinen, M., Lankinen, T. 2010. Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Tietosanoma: Tallinna.

Leino, O. 2011. Oppisopimusopiskelijan oppimisen henkilökohtaistaminen ja oppimismahdollisuudet työpaikalla. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Joensuu: Kopijyvä Oy.

Näyttötutkinto-opas 2011. Oppaat ja käsikirjat 2011:4. Opetushallitus. Tampereen Yliopistopaino Oy.

Opetushallitus.2006. Henkilökohtaistamismääräys, Dno 43/011/2006, 28.11.2006.

Opetushallitus. 2000. Henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisen perusteet. Dno 47/011/2000, 15.3.2000.

Opetushallitus. 2011. Koulutus ja tutkinnot. Ammattikoulutus. Ammatillinen peruskoulutus. Päivitetty 25.8.2011. Luettu 4.9.2012.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/amatilliset_perustutkinnot

Opetushallitus. 2011. Koulutus ja tutkinnot. Ammattikoulutus. Tutkintotoimikunnat. Päivitetty 25.8.2011. Luettu 4.9.2012.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/nayttotutkinnot/tutkintotoimikunnat

Opetushallitus. 2012. Sihteerin ammattitutkinto.

http://www.oph.fi/download/141495_Sihteerin_at2012_netti.pdf

Opetushallitus. 2012. Säädökset ja ohjeet. Ohjeita koulutuksen järjestämiseen.

http://www.oph.fi/download/142231_TutkinnotMarkkinointi_260612.pdf

Opetushallitus. 2012. Tieto ja rahoitus. Syksyn 2012 tilastointipäivän (20.9.) perustietokysely. <http://www02.oph.fi/asiakkaat/rahoitus/perus12s/pt200912.html>

Opetushallitus. 2012. Rahoitus. Valtionosuudet.

http://www.oph.fi/rahoitus/valtiosuudet/tietoa_jarjestelmasta/valtiosuuden_perusteen_muodostumisesta

Opetus- ja kulttuuriministeriön päätös. Perusteettoman edun takaisinperintä.

Dnro 5/203/2007, 5.10.2011.

Oppisopimuskoulutuksen laadun kehittäminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:8. 81/040/2009, 14.1.2010.

Pirkanmaan oppisopimuskeskus. Vuosikertomus 2011. Luettu 1.10.2012.

<http://www.oppisoppi.fi/oppisopimuskeskus/vuosikertomus-2011/>

Raivola, R., Heikkinen, A., Kauppi, A., Nuotio, P., Oulasvirta, L., Rinne, R., Knubb-Manninen, G., Silvennoinen, H., Vaahtera, K. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 26: Aikuisten näyttötutkintojärjestelmän toimivuus. 2007. Jyväskylän yliopistopaino: Jyväskylä.

Suomalainen, H. 2009. Oppisopimuskoulutuksen yleinen tila sekä sen laadun ja vaikuttavuuden kehittäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:1. Yliopistopaino.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätös. Oppisopimuskoulutuksen järjestämiseen myönnetyn valtionosuuden palauttamista koskeva valitus. Dnro 921/1/09.

Tilastokeskus. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet maakunnittain 2011. Liitetäulukko 1. Päivitetty 6.11.2012. Luettu 18.11.2012.

http://www.stat.fi/til/aop/2011/03/aop_2011_03_2012-11-06_tau_001_fi.html.

Tilastokeskus. Opetussuunnitelmaperusteisen ammatillisen peruskoulutuksen uudet opiskelijat ja opiskelijat maakunnittain 2011. Päivitetty 6.11.2012. Luettu 18.11.2012. http://www.stat.fi/til/aop/2011/01/aop_2011_01_2012-06-21_tau_001_fi.html.

Tilastokeskus. Oppisopimuskoulutuksen uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet maakunnittain 2011. Liitetäulukko 1. Päivitetty 6.11.2012. Luettu 18.11.2012. http://www.stat.fi/til/aop/2011/04/aop_2011_04_2012-11-06_tau_001_fi.html.

Tilastokeskus. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Luettu 18.11.2012.

http://193.166.171.75/Database/StatFin/kou/aop/aop_fi.asp

